

NABLUS MUHAREBESİ'NDE MUSTAFA KEMAL PAŞA: İTHAMLAR VE GERÇEKLER

Nuri KARAKAŞ*

Öz

Nablus Muharebesi (The Battle of Megiddo), Birinci Dünya Savaşı sırasında, General Liman von Sanders komutasındaki Osmanlı orduları ile General Edmund Allenby komutasındaki Mısır Sefer Kuvveti'ne bağlı İngiliz birlikleri arasında yaşanan son büyük muharebedir. Bu muharebede İngiliz (Britanya) ordusu karşısında Osmanlı ordusunun uğradığı hezimet, Osmanlı Devleti'nin Filistin'deki egemenliğini sona erdirmiş, Osmanlı muharip unsurlarının Halep'in kuzeyine kadar geri çekilerek Suriye'nin de elden çıkmasında belirleyici olmuştur. Mustafa Kemal Paşa da bu önemli sonuçlara neden olan Nablus Muharebesi'ne, Yedinci Ordu Komutanı olarak katılmış ve muharebedeki yenilgiyi yaşamıştır. Bu bağlamda Türkiye'deki Atatürk karşıtı çevreler, yıllardır, Nablus yenilgisinin baş sorumlusunun Mustafa Kemal Paşa olduğuna yönelik bir yazım ve söylem geliştirmişlerdir. Aslında bu yazım ve söylemi geliştirenlerin dayandıkları referans kaynağı, Cevat Rifat Atilhan'ın 1950'de *Büyük Doğu* dergisinde, "Görünmeyen İnkılâp" başlıklı tefrikasında yazdıklarıdır. Bu çalışmada, Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik ithamlar ve iddialar ortaya konulmuş ve bunların gerçeklerle örtüşmediği, askeri literatürdeki bilgiler ve Atilhan'ın 1918'de yazdıkları çerçevesinde ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Mustafa Kemal Paşa, Nablus Muhaberesi, Cevat Rifat Atilhan, Filistin, Birinci Dünya Savaşı*

Abstract

Mustafa Kemal Pasha in the Battle of Nablus: Accusations and Facts

The Battle of Nablus (Megiddo) is the last battle that occurred, during World War I, between the Ottoman armies under the command of the Yildirim Army Group led by General Liman von Sanders and the British forces (The Egyptian Expeditionary Force) led by General Edmund Allenby. Due to the serious defeat of the Ottoman army against the British army, the rule of the Ottoman Empire in Palestine ended with this battle. The military troops of the Ottoman State withdrew until the north of Aleppo which had a significant effect on the loss of Syria. Mustafa

* Doç. Dr., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Bornova- İZMİR.

E-posta: nurikarakas16@gmail.com

. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı doktora öğrencisi Semih Çınar'a, kullandığımız bazı gazetelerin teminindeki yardımlarından dolayı teşekkür ederim.
(Makale Gönderim Tarihi: 20.10.2018 - Makale Kabul Tarihi: 17.12.2018)

Kemal Paşa participated in this significant Battle of Nablus as the Commander of the Seventh Ottoman Army and suffered defeat in the battle. For years, anti-Atatürk groups in Turkey have argued, both orally and in writing that, Mustafa Kemal Paşa was mainly responsible for the defeat of Nablus. These arguments were primarily based on Cevat Rifat Atilhan's article titled "Görünmeyen İnkilâp", which was published in *Büyük Doğu* Magazine in 1950. In this research, the accusations and claims against Mustafa Kemal Paşa are presented and it is revealed, based on the information available in literature and the texts written by Atilhan in 1918 that; they do not conform to the facts, indeed.

Keywords: *Mustafa Kemal Paşa, The Battle of Nablus (Megiddo), Cevat Rifat Atilhan, Palestine, First World War*

Giriş

Türk askeri tarih yazımındaki adıyla Nablus Muharebesi (19-22 Eylül 1918), Birinci Dünya Savaşı sırasında, General Liman von Sanders komutasındaki Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı Osmanlı orduları ile General Edmund Allenby komutasındaki Mısır Sefer Kuvveti'ne bağlı kolordular ve diğer muharip unsurlardan oluşan İngiliz ordusu arasında yaşanan son büyük muharebedir. Bu muharebe, İngiliz askeri tarih literatüründe, çatışma sahasının, Kitabı Mukaddes'e göre iyilik ile kötülük arasında yaşanacak olan son savaşın yapılacağı Megiddo (Lecun) tepesinin yer aldığı bölgeyi de kapsaması dolayısıyla "Megiddo Muharebesi" olarak adlandırılır. Bu muharebede İngiliz (Britanya) ordusu karşısında Osmanlı ordusunun uğradığı hezimet, Osmanlı Devleti'nin Filistin'deki egemenliğine son verdiği gibi, bu ağır mağlubiyet, geri kalan Osmanlı muharip unsurlarının İngilizler karşısında yeni bir savunma hattı kuramayarak Halep'in kuzeyine kadar geri çekilmesinde ve dolayısıyla Suriye'nin de elden çıkmasında belirleyici olmuştur. Bu gelişmeler, Bulgaristan'ın 29 Eylül 1918'de savaştan çekilmesi ile birlikte Osmanlı Devleti'ni İtilaf devletleriyle Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda bırakmıştır.

Mustafa Kemal Paşa da sonuçları itibariyle Osmanlı Devleti'nin Filistin ve Suriye'deki egemenlik alanlarının elden çıkmasında etkili olan Nablus Muharebesi'ne Yedinci Ordu Komutanı (Atanma tarihi 7 Ağustos 1918) olarak katılmış ve muharebedeki yenilgiyi yaşamıştır. Bu bağlamda Türkiye'deki Atatürk karşıtı çevreler, yıllardan beridir, Nablus yenilgisinin baş sorumlusunun Mustafa Kemal Paşa olduğuna yönelik bir yazım ve söylem geliştirmişlerdir. Atatürk'e yönelik diğer eleştirilerine, onun başarılı ve kahraman bir komutan da olmadığı konusunu ekleyerek kendilerine yeni bir eleştiri alanı açma gayreti içindedirler. Bu doğrultuda bazen ima yoluyla bazen de isim vererek Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus Muharebesi'ndeki sözde ihanetini gündeme getirmektedirler. Bu noktada başı çekenler arasında Kadir Mısıroğlu gelmektedir. Yaptığı sohbetlerde ve bunların yayımlandığı internet medyasında

isim zikretmeden, ancak dinleyenlerin kendisini anlayacağı beklentisi içinde, Filistin Cephe'sindeki bir komutanın ihanetinden bahsetmektedir. Derin Tarih Kültür Yayınları da bir tefrikayı yeniden bastığı kitapta, “Filistin-Suriye Cephesinde Kahramanlar ve Hainler” şeklinde bir başlık tercih ederken, cephedeki haine vurgu yapmaktadır. Bu kitabın sunuş kısmında, Mustafa Armağan tarafından tefrika yazarının; “7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'nın General Allenby kuvvetleri karşısında hiç direnmeden 4. ve 8. Orduların ve bütün bir cephenin düşmesine nasıl sebep olduğunu olanca şeffaflığı içinde anlattığı”¹ belirtilmektedir

Aslında bu ihanet söylemini geliştirenlerin dayandıkları referans kaynağı, Yıldırım Ordular Grubu'na bağlı Dördüncü Ordu'nun istihbarat işlerinde görev yapan Yüzbaşı Cevat Rifat (Atılhan) Bey'in² 1950'de *Büyük Doğu* dergisinde, “Görünmeyen İnkılâp” başlıklı tefrikasında yazdıklarıdır. Çalışmamızda, Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik bu tefrikada yer alan ithamlar ve iddiaların belli bir bütünlük içinde ortaya konulması sonrasında, mevcut bilgi ve belgeler ışığı altında söz konusu iddiaların gerçekliği tartışılacaktır.

Nablus Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa Hakkındaki İthamlar

Cevat Rifat Atılhan'ın, kendi anlatımıyla Nablus Muharebesi sırasında şahit olduğu olaylar şu şekilde başlamış ve gelişmiştir:

“Allahü Ekber! Allahü Ekber!..

Hafız İsmail Hakkı Beyin, gür ve ilahi sesi Yûşa tepelerinden Şeria'nın isimsiz vadilerine yayılıyor. Bu yanık ses sabah ezanını okuyor. Ordu Kumandanı (Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı'na bağlı Dördüncü Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa), çetin bir çalışmadan sonra henüz uyumuş. İkinci defa: Allahü Ekber, Allahü Ekber! Ve arkasından kopan bir kıyamet!” İki tarafın ağır topçuları atışa başlamışlardır. Cevat Rifat (Atılhan) Bey, hemen telefon ederek Dördüncü Ordu'ya bağlı Sekizinci Kolordu'nun Komutanı Yasin Hilmi Bey'i arar, ancak çadırında olmadığı için ona ulaşamaz. Görüşebildiği Yasin Hilmi Bey'in yaveri, kolordunun müthiş bir baskı altında olduğunu ve henüz durumun açıklığa kavuşmadığını belirtir. Cevat Rifat Bey'e göre Sekizinci Kolordu'da iki tane birbirinden cesur, kahraman, cengâver ve güvenilir komutan vardır. Bunlar 48. Fırka Komutanı Miralay (Albay) Kütahyalı Asım Bey ve Mürettep Fırka Komutanı Ömer Lütfi Bey'dir. Cevat

¹ Atılhan 2013, s. 7.

² Bozkurt 2011, s. 7-8; Cevat Rifat 2015, s. 10.

Rifat Bey, Yasin Hilmi Bey'e ve yaverine güvenmemektedir³. Hemen bu firkalara telefon eden Cevat Rifat Bey, korkunç haberler almıştır. Haberlere göre; *“Düşman, Mustafa Kemal Paşa Kumandasındaki Yedinci Ordu cephesinden açtığı, (yahut bulduğu) geniş bir gedik içinden sola kıvrılarak, Sekizinci Cevat Paşa (Cevat Çobanlı) Ordusunun gerisine düşmüştür. Bu ani ve müthiş çevirme hareketi, aşağı yukarı bütün Sekizinci Ordunun elden çıkmasını mucip (sebepl) olmuştur. O kadar ki, ordu kumandanı (Cevat Paşa) bile güç bela ve başındaki kalpağını bile giyemeyecek kadar zorlukla canını kurtarabilmiştir”*⁴.

Cevat Rifat Bey aldığı bu korkunç haber üzerine, Dördüncü Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa namına, firka komutanlarına şunu sorar:

“Yedinci Ordu ne âlemde? Nasıl olup da düşman, bu orduyu çiğneyerek Sekizinci Ordunun gerisine düşebilir?”

Cevap:

Yedinci Ordu, aldığı emir üzerine, muharebeyi kabul etmeden Bisan istikametinde geri çekilmiştir”.

Cevat Rifat Bey'e göre, bütün bu konuşmalar o kadar kısa bir süre içinde cereyan etmiştir ki kendisi telefon başından ayrılarak yan odadaki ordu komutanı Mersinli Cemal Paşa'yı uyandırmaya bile vakit bulamamıştır. Dolayısıyla, Ordu Erkânı Harbiye'sinin ve Alman Erkânı Harp Reisi'nin ne yaptıklarını bile düşünmeden, bütün mesuliyeti yüklenip, Mersinli Cemal Paşa adına, Dördüncü Ordu'nun muharip unsurlarının komutanlarına şu emri verir:

"Ordu Kumandanı, bütün kıtaların mümkün olduğu kadar düşmanı oyalayarak Amman istikametinde geri çekilmelerini emrediyor. Tafsilatlı harp emri yolda kendilerine bildirilecektir”.

Cevat Rifat Bey, bu emri verme salâhiyetini kendinde bulmasının nedenini de açıklar:

“Bu kadar ağır ve mesuliyetli bir işi, genç bir yüzbaşı nasıl yüklenebilir? Çünkü düşman olanca hazırlığı ve bütün kuvvetiyle Eddamiye ve onun cenubundaki geçitlerden geçerek en taze ve kuvvetli olan ve iki mümtaz kumandan tarafından müdafaa edilen Dördüncü Ordu kıtalarına öyle bir yükleniş yüklenmişti ki, bunun dehşetini, telefon muhaveresi (konuşması)

³ Cevat Rifat Atilhan'ın bu ifadesi, herhalde Yasin Hilmi Bey'in Şam elden çıktığında burada kalarak Arap hükümetinin Genelkurmay Başkanı olmasından kaynaklanmaktadır. Bkz., Görgülü 2014, s. 215.

⁴ Cevat Rifat Atilhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı: 38, (8 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 53-54; Atilhan 2013, s. 40-41.

cereyan ederken, bazı kıtaların intizamsız bir surette Salt sokaklarından Amman'a doğru aktıklarını görüyordum"⁵.

Mersinli Cemal Paşa, artık uyanmış veya uyandırılmış ve akabinde de gelişmelere vakıf olmuş olacak ki Cevat Rifat Bey sözü ona verir:

"Ordu Kumandanı, vaziyeti süratle gözden geçirdi; Erkânı Harb Reisine emrini verdi:

Bütün süratle Amman istikametine çekilelim! Orada, vaktiyle Asım Bey fırkasının müdafaa ettiği hatta bir oyalama muharebesi yapalım! Ordunun On Beşinci Kolordu'suyla diğer birliklerini de Şam önündeki Kisve müstahkem hattında toplayalım ve orada, İstanbul'dan taze kuvvetler gelinceye kadar, son nefere kadar mukavemet edelim!

Nâsıra'daki Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı Liman Fon Sanders Paşa ile de temas edip vaziyeti bildirelim".

Cevat Rifat Bey, Mersinli Cemal Paşa'nın verdiği emri ve niyetini ortaya koyduktan sonra gelişmeleri aktarmaya devam eder:

*"Bu emrin hiçbir noktası tatbik edilmemiştir. Liman Fon Sanders Paşayı ve karargâhını yerinde bulmak mümkün olmadı. Ordunun diğer kıtalarını arzu edilen geri hatlarda müdafaa sokmak şöyle dursun, ordu karargâhını bile Salt'tan Amman'a götürmek çok zor oldu. Çünkü üç ordunun (Sekizinci, Yedinci ve Dördüncü Orduların) zor müdafaa ettiği bir cephe hattının ortası (Yedinci Ordu) kendiliğinden geri çekilip sağ cenahı (Sekizinci Ordu) son neferine kadar harb dışı edildikten sonra, Dördüncü Ordunun tek başına bu ağır yükü taşıması maddeten mümkün değildi. Onun için, bir ricat (geri çekilme) değil, bir ân içinde korkunç bir panik ve bozgun başlamıştı. O kadar süratle ve intizamsız çekiliyorduk ki, artık emir ve kumanda kalmamış disiplin bozulmuş ve ordunun akıbeti Allaha ve güzide kumandanların himmetlerine bırakılmıştı"*⁶.

Cevat Rifat Atılhan tefrikasında, Yedinci Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suçlamalarını pekiştirmek için daha önce Dördüncü Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa namına sorduğu soruları, bu sefer bizzat Mersinli Cemal Paşa'nın ağzından şu şekilde sordurtan edebi bir kurguya yönelir:

"Ordu Kumandanı soruyor: Sekizinci Kolordu Kumandanı nerede?

-Bilmiyoruz paşa hazretleri! Fakat Asım Beyle Ömer Lûtfi Bey kıtalarının başında ve ricat (geri çekilme) birliklerinin en gerisinde...

⁵ Atılhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 38, (8 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 54-55; Atılhan 2013, s. 41-42.

⁶ Atılhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 38, (8 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 55; Atılhan 2013, s. 42.

-Yedinci Ordu nerede? Kumandanıyla temas edemediniz mi?

-Yedinci ordu, şafakla beraber, Nablüs-Bisan istikametinde sessizce çekilmiş... Hiçbir temas ve haber yok. Kirksekizinci Fırka da, Hûd tepesinden her tarafı gördüğü halde buna dair malûmat elde edememiş. Ortalık ağardığı vakit Musallaba sırtlarında ve daha gerilerde bu orduya dair bir şey görememiş... Sadece Yedinci Ordudan açılan büyük gedikten düşmanın coşmuş seller gibi Cevat Paşa ordusunun arkasına düştüğü görülmüş. Bildiğimiz bu kadar!”.

Cevat Rifat Atilhan, şahit olduğu gelişmeleri aktarmaya ve Yedinci Ordu'nun hareketi dolayısıyla Mustafa Kemal Paşa'yı suçlamaya devam eder:

“Ordu Kumandanı (Mersinli Cemal Paşa) ve karargâhı, bütün ricat kıtalarının en gerisinde, mütevekkilâne (kadere boyun eğerek) yürüyor. Amman'da müdafaa imkânı olmadığını ve bu kadar kısa bir mesafede ricatı durdurup, karışıklığı düzeltmenin imkânı olmadığını görüyor ve nihayet Der'a hattına kadar çekilmeyi emrediyor. Esasen Der'aya kadar orduyu bir yerde tutmak, intizama sokmak asla mümkün değil... Mukadderata boyun eğmiş, sellere kapılmış, iradesiz, bu hercümerce kendimizi kaptırmuş, çekiliyor, çekiliyoruz. Bir ordumuzun (Yedinci Ordunun), birdenbire, bizden değilmiş gibi bir hareketi yüzünden altüst olmuş bulunuyoruz”⁷.

Sonuç olarak Cevat Rifat Atilhan, hissi davranmadığı iddiasıyla, Yıldırım Ordular Grubu'nun yaşadığı büyük bozgunun sebebinin, günü gelince olayların içyüzünün ve geri çekilişin sırlarının muhakkak çözüleceğini belirtmesine rağmen, Yedinci Ordu'nun hareketine bağlayarak şu hükmü verir:

“Burada harekâtın kritiğini yapmıyorum ve fazla tafsilât (ayrıntı) vermiyorum. Daha salâhiyetli (yetkili) insanlar ve harbin her cephesinde bulunan bîtaraf şahitler ve harb ceridelerinde mevcut tafsilât sayesinde, günü gelince bu askerî hareketin içyüzü ve ric'atın sırları muhakkak çözülecektir.

Vereceğimiz hükümlerde hissi olmamak, namuslu, bîtaraf ve asker kalmak şartı ile ahvale ve vaziyete dikkatle bakacak olursak, bütün karışıklıkların kaynağını, Dördüncü, Yedinci ve Sekizinci Orduların müşterek bir müdafaa yapamamış, Yedinci Ordunun 'muntazam ric'at' endişesi ile mukavemetsiz, mukavemetsiz olunca da tabiatıyla oldukça muntazam çekilmesi ve Sekizinci Ordunun da sol cenahından (Yedinci Ordu hattından) apansızın çevrilmek suretiyle bir anda eriyip gitmesi, bu bozgunun başlıca sebebinin teşkil eder.

(...)Ordular Grubu Kumandanı Liman Fon Sanders Paşa sözünü öteki ordu kumandanına (Mustafa Kemal Paşa'ya) dinletmiş olsaydı, bizden daha

⁷ Atilhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı: 38, (8 Aralık 1950), s. 10-11. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 55-56; Atilhan 2013, s. 42-43.

yorgun ve daha bitkin olarak ilerleyen düşman ordusunu bir tarafta yakalayarak kulağından tutup geldiği yere fırlatmak işten bile değildi. O zaman ne Mondros Mütarekesi ve ne de daha ağır hadiseler meydana gelmez ve hükümet de daha müsait şartlarda bir çıkar yol arar bulurdu. Bu, facianın ayrı bir perdesidir⁸.

(...)Bu harekâtın içinde bulunmuş on binlerce insanın şehadetine (tanıklığına) dayanarak diyorum ki: Yedinci Orduda açılan gedik, Sekizinci Ordunun dağılması ve Dördüncü Ordunun yalnız ve yardımsız bırakılması, bir tesadüfün değil bir kastın mahsulüdür"⁹.

Cevat Rifat Atilhan tefrikasının iki yerinde, Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman von Sanders'in de cephedeki felaketleri ve orduların geri çekilişinin bozguna dönüşmesini, Mustafa Kemal Paşa'nın Nablus Muharebesi'ndeki hareketine bağladığını aktarmaktadır. Bu doğrultudaki ilk bilgi, Şam'ın 1 Ekim 1918'de elden çıkmasının hemen sonrasında Sanders'in Mersinli Cemal Paşa ile görüşmesi sırasında söyledikleridir:

"Bu hali, görüyorsunuz Paşa!.. Askerlik tarihinde bunun eşi azdır. Yedinci Ordu Kumandanına (Mustafa Kemal Paşa'ya) söz dinletmeğe imkân yok. Kendi bildiğini ve düşündüğünü yapıyor. Bütün bu felâketler hep bu itaatsizlikten doğdu. Vatan, sizin vatanınız!.. Asker Türk askeri!.. İnsan memleketinin bu kadar kötü bir gününde nasıl olur da böyle hareket eder? Anlayamıyorum bunu, anlayamıyorum!"¹⁰.

İkincisi ise, Harbiye Nazırı Enver Paşa'nın Mersinli Cemal Paşa'ya 6 Ekim 1918'de çektiği şifrede yazdıklarıdır:

"Tahmin ve tasavvurun fevkinde duçar olduğumuz felaket-i muazzama, dört seneden beri bütün cephelerde arslanlar gibi döğüşen ordumuz için gayri muntazır ve son derece fena akibetler tevlid etmiştir (doğurmuştur). Ric'atin bozgun haline inkılap etmesi (dönüşmesi), ordunun Toros hatlarına çekilinceye kadar her türlü tedbirleri imkânsız bırakmıştır. Ordular Grubu Kumandanı (Liman von Sanders) bu vaziyetten Yedinci Ordu Kumandanını (Mustafa Kemal Paşa'yı), diğer ordular da Grup Kumandanını (Liman von Sanders'i) mes'ul göstermektedir". Enver Paşa, Mustafa Kemal Paşa hakkındaki iddialara inanmamış olacak ki aynı şifrede, Mustafa Kemal Paşa'nın ordunun bütün emir ve kumandasını üzerine alarak, ordunun şeref ve mevcudiyetini kurtaracağını

⁸ Atilhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 39, (15 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 59-60; Atilhan 2013, s. 45-46.

⁹ Atilhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 40, (22 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 61; Atilhan 2013, s. 46-47.

¹⁰ Atilhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 41, (29 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 65; Atilhan 2013, s. 49.

bildirdiğini, aziz vatanın bu kara günlerinde bu sorumluluğu üstlenmek isteyen Yedinci Ordu Komutanı'nı bir defa daha tecrübe etmek arzusunda olduğunu da yazmıştır¹¹.

Cevat Rifat Bey, 23 Kasım-17 Aralık 1918 tarihleri arasında, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde, "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri" başlıklı tefrikası ile Filistin-Suriye Cephesi'nde şahit olduğu olayları aktarmıştır. *Büyük Doğu*'daki tefrikasında, bu yazılarına da temas ederek şu iddiada bulunur: "Her nedense bu yazıları fırsat bilerek bana "Zaman" gazetesinde cevap veren Mustafa Kemal Paşa, Şam'ın müdafaasına temas etmiş ve Dördüncü Ordu Kumandanını haksız göstermişti. O zaman "İleri" gazetesinin iki büyük sahifesini işgal eden bir yazı ile kendisine cevap vererek, verilen emirleri, orduların vaziyetini krokilerle tespit etmiş ve dâvayı kazanarak bu faslı kapamışım"¹².

Aynı konuya tefrikasının ilerleyen bölümünde bir kez daha değinir: "Necib bir Türk ve faziletli bir Müslüman olan Ebüzziya Velid Beyin gazetesinde "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri" başlığı altında bir seri makale yazmağa başladım. Bu yazılar, hep beraber yaşadığımız faciaları, idaresizlikleri ve bizi mağlûbiyete götüren sebepleri izah ediyordu. Bütün beraber bulunduğumuz cephedeki kumandanlarla, silâh arkadaşlarım bu yazılardaki samimî bitaraflık ve doğruluktan memnun kalıyor, onları tasdik ediyorlardı. Bir müddet sonra, kendilerini hiç alâkadar etmediği ve hedef tutmadığı halde Mustafa Kemal Paşa, (Zaman) gazetesinde bana hücum etti. Haksız olduklarını (Tasviri Efkâr) ve (İleri) gazetelerinin sahifelerindeki vesikalı yazılarla ispat ettim.. Sustular"¹³.

Cevat Rifat Atilhan, *Büyük Doğu*'daki tefrikasında, Mersinli Cemal Paşa'nın girişimiyle, isyan halindeki Arapların Türklere karşı düşmanlığı bırakmasını sağlamak için Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal nezdinde bir anlaşma teklif edildiğini belirtmektedir. Atilhan'a göre Mersinli Cemal Paşa, Arap ve Müslüman dünyasında ismi duyulmuş olan Cezayirli Emir Abdulkadir'in oğlu Emir Said'i bu anlaşma teklifini götürecek kişi olarak seçer. Emir Said aracılığıyla yapılan anlaşma teklifi karşısında Emir Faysal, Bavyera'nın Prusya'ya karşı vaziyeti neyse Arabistan için de buna benzer bir özerklik kabul edildiği takdirde düşmanlığa son verilmesi için gayret sarf edeceği cevabını verir. Emir Faysal'ın özerklik teklifinde bulunduğu mektup,

¹¹ Atilhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 41, (29 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 67; Atilhan 2013, s. 50-51.

¹² Atilhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 40, (22 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 62; Atilhan 2013, s. 47.

¹³ Atilhan, "Görünmeyen İnkılâp", *Büyük Doğu*, Sayı: 43, (12 Ocak 1951), s. 10. Ayrıca bkz., Cevat Rifat 2015, s. 76; Atilhan 2013, s. 56-57.

bir süvari teğmeni vasıtasıyla İstanbul'daki Enver Paşa'ya ulaştırılır¹⁴. Bu teklif, Bakanlar Kurulu ve Mebusan Meclisi'nde müzakere edilirken, Sekizinci Kolordu Komutanı Yasin Hilmi Bey -ki yukarıda Cevat Rifat Bey tarafından güvenilmeyen bir kişi olarak belirtilmiştir- tarafından gönderilen bir süvari yüzbaşı, Mersinli Cemal Paşa'ya gizli bir haber getirir. Bu haber üzerine Mersinli Cemal Paşa, Cevat Rifat Bey'e bir yazı vererek yapması gerekenleri söyler:

“Bunu bizzat şifre et. Elinle ve makine başında Enver Paşa'ya çek ve cevabını hemen beklediğimizi yâverlerine söyle. Bütün diğer telgraflar beklesin, yalnız bununla meşgul ol!”. Cevat Rifat Bey'in şifre ettiği telgrafta şunlar yazılıdır:

“İstanbul'da Harbiye Nazırı Enver Paşa Hazretlerinin şahsına mahsus gayet mühim ve çok aceledir:

Emir Faysal'ın mektup ve tekliflerine verilecek cevap hakkında her an ve her dakika emri devletlerine heyecan ve ehemmiyetle intizardayım (beklemekteyim). Şimdi cepheden aldığım mevsuk (sağlam) malûmata nazaran bir kumandanımızla General Allenby arasında bazı muhaberat (haberleşmeler) cereyan etmekte olduğu anlaşılmaktadır. Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığı Erkâniharbiye Reisi Kâzım Paşa ile mezkûr kumandanlık Levazım Reisi Miralay Merzifonlu Ömer Lütfi Beye de bu kumandan tarafından, İngilizlerle anlaşarak bir terk-i muhasama (düşmanlığı bırakma) teklifinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu teklifi şiddetle reddetmiş olmasına rağmen Kâzım Paşa hakkında şahsi bir fikrim yoktur. Ömer Lütfi Bey ise son derece temiz bir asker ve fedakâr bir vatan evlâdıdır. O da bu fikri işitmek bile istemediğini beyan etmiştir”. Mersinli Cemal Paşa, bu telgrafın çekildiği günün akşamı, bazı askeri tertibatlar almak için Şam'a gider ve Şam'a ulaştıktan bir saat sonra Salt'taki Dördüncü Ordu karargâhından, Emir Faysal'a vaktinde cevap verilememiş olması nedeniyle isyancı Arapların Der'a istikametinde bir taarruza hazırlandıkları haberini alırlar¹⁵.

Cevat Rifat Bey'e göre Mersinli Cemal Paşa, 9 Eylül 1918'in hemen sonrasında Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek ve Allenby ile haberleşen bir komutanın olduğuna ilişkin dedikoduların mahiyetini öğrenmek için Yedinci Ordu karargâhının bulunduğu Nablus'a gider. Ancak Mersinli Cemal Paşa, iki saat kadar bekletilmesi ve Mustafa Kemal Paşa tarafından gecelikle

¹⁴ Atilhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı: 34, (10 Kasım 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Atilhan 2013, s. 32-34.

¹⁵ Atilhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı: 35, (17 Kasım 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Atilhan 2013, s. 35-37.

karşılanması üzerine, vazifesini bitirmiş bir insanın kalp huzuruyla hiçbir şey konuşmadan ve hiçbir şey sormadan oradan ayrılır ve kendi karargâhına geçer¹⁶.

Her nasıl ise Mersinli Cemal Paşa tarafından sıcağı sıcağına öğrenilemeyen bu konu, anakronizm içinde 1950’de *Büyük Doğu*’da açıklığa kavuşur. Konunun üzerindeki sır perdesi, Cevat Rifat Atilhan’ın tefrikasının bulunduğu sayfanın en altında *Büyük Doğu*’nun düştüğü şu bilgi notu sayesinde açılır: “*Mersinli Cemal Paşa’nın şifresinde İngilizlerle anlaşmak ve harbi terk etmek istediğinden bahsedilen kumandan Mustafa Kemal Paşa’dır. Tafsilat: Büyük Doğu, Sayı 25-8 Eylül 1950*”¹⁷.

Konu hakkında ayrıntılı bilgi için yönlendirilen *Büyük Doğu*’nun 25. sayısında “DEDEKTİF X BİR” tarafından kaleme alınan “Hakikat için Hakikat!” başlıklı bir yazı bulunmaktadır. Peki “DEDEKTİF X BİR” kimdir?

“DEDEKTİF X BİR”, *Büyük Doğu mefkûresinin mücerret (yalın) fikir mimarisi önünde, davanın ‘anti-tez’ bakımından ayrıca muhtaç olduğu müşahhas keşif ve müşahede zeminini temsil edici bir semboldür. Mukaddes gayeye hizmetçilik mevkiinde bir unsur ve malzeme taşıyıcısıdır(...) Mukaddes davanın aciz hizmetkârı “DEDEKTİF X BİR”in iddiaları ise, her ferde her türlü görünmesi mümkün enfüsi (sübjektif) mütalâalar değil, ispatlı vesikalardır*”¹⁸.

Aslında “DEDEKTİF X BİR”, Necip Fazıl Kısakürek tarafından kullanılan mahlaslardan biridir. Kısakürek, “Hakikat için Hakikat!” başlıklı yazısında, Mareşal Allenby ile görüşerek İngilizlerle anlaşmak ve harbi terk etmek istediğinden bahsedilen komutanın Mustafa Kemal Paşa olduğunu ispat etmek için şu “tafsilatlı?” bilgiyi aktarır:

“*Günün birinde Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Levazım Reisi Merzifonlu Miralay Ömer Lütfi Bey (İstiklal Harbi esnasında Nafia Vekili) ile yine ordular grubu erkân-ı harb reisi Diyarbakırlı Kâzım Paşa’yı nezdine çağırıyor ve şöyle diyor: ‘Enver Paşa’nın idaresi orduyu ve vatani her yerde felâkete sürüklüyor! Bu vaziyetten kurtulmak için tek çare İngilizlerle anlaşmaktır! Başka hiçbir çıkar yol kalmamıştır!’. Her iki asker de bu teklifi şiddetle reddediyor ve böyle bir hareketin korkunç bir şey olacağını söylüyorlar. Teklif neticesiz kalıyor. (İşbu Ömer Lütfi Bey, iman ve namusuyla tanınmış bir zattır ve elyevm (hâlâ), çok şükür, sağdır).*

¹⁶ Atilhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı: 37, (1 Aralık 1950), s. 10. Ayrıca bkz., Atilhan 2013, s. 38-39.

¹⁷ Atilhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayı: 35, (17 Kasım 1950), s. 10.

¹⁸ *Büyük Doğu*, Sayı: 22, (18 Ağustos 1950), s. 3.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa'nın herhangi menfaat bahis mevzuu olmaksızın, İngiliz kumandanı (Allenby) ile hususi temaslarda bulunduğunu da bir gün tarih tespit edecektir"¹⁹.

Kısakürek, "DEDEKTİF X BİR" mahlasıyla yukarıda aktardığı bilginin kaynağını vermemektedir. Yıldırım Ordular Grubu Kumandanlığı Erkan-ı Harp Reisi Kazım (İnanç) Bey, o tarihte paşa değil, albay rütbesindedir. Vefat ettiği yıl olan 1938'e kadar Mustafa Kemal Paşa tarafından, Atılhan'ın anlatımına göre, 9 Eylül 1918'in öncesindeki "bir günde" yapılan bu teklife ilişkin Kazım İnanç kaynaklı bir bilgiye rastlanmamıştır. Kısakürek, Ömer Lütfi Bey'i imanlı ve namuslu bir kişi olarak takdim ederek de aktardığı bilgiyi ondan aldığı imasında bulunmaktadır. Ancak yine de kaynağının Ömer Lütfi Bey olduğunu açıklıkla belirtememektedir. Yukarıdaki iddia doğru olsa bile, ülkenin felakete sürüklendiğini düşünen üst rütbeli bir komutan olarak Mustafa Kemal Paşa'nın İngilizlerle barış yapmak fikrini ortaya atmasında yadırganacak bir durum yoktur. Önemli olan yapılacak barışın ülkenin çıkarları doğrultusunda makul zemin ve şartlarda gerçekleştirilmesidir. Nitekim anlaşıldığı kadarıyla, 9 Eylül 1918'in hemen öncesinde Mustafa Kemal tarafından yapılan teklifin yaklaşık bir ay sonrasında, 4 Ekim 1918'de, cephelerdeki olumsuz gelişmeler nedeniyle Osmanlı Devleti, Almanya ve Avusturya-Macaristan ile birlikte ABD Başkanı Woodrow Wilson'a önerdiği ilkeler çerçevesinde mütarekeye hazır olduğunu bildirmiştir²⁰. Ancak Kısakürek, Mustafa Kemal Paşa'yı, Milli Mücadele'deki yaklaşımının tersine, İngilizlerle her ne olursa olsun anlaşmak niyetinde olan ve bunu da gizlice, siyasi iradenin bilgisi dışında yapmak isteyen bir kişi gibi göstermektedir. Kısakürek, kendi ifadesiyle, "DEDEKTİF X BİR" in iddiaları objektif olması ve ispatlı vesikalara dayanması gerekirken, Mustafa Kemal Paşa'nın Allenby ile hususi görüşmelerde bulunduğunu açıklarken herhangi bir kaynağa ve delile de dayanmamaktadır. Kısakürek bu olayın, şimdilik ispat edilememiş bir gerçek olduğunu düşünmekte ve bu olayı tarihin bir gün tespit edeceğini temenni etmektedir.

Kısakürek aynı yazısında, Cevat Rifat Atılhan'ın iddialarını, muhtemelen yine ondan aldığı bilgilerle tekrar eder. Yanlış bir şekilde cephenin çöküş tarihini 31 Ağustos 1918 olarak gösterir. Yedinci Ordu'nun, Dördüncü ve Sekizinci Ordulara ve bilhassa Ordular Grubu'na (Liman von Sanders'e) haber vermeden-sızdırmadan birden bire Bisan istikametine doğru son sürat çekilmeye başladığını, İngiliz ordusunun hemen bu yarıktan içeriye dalarak Sekizinci Ordu'nun gerisine düşmek suretiyle bu orduyu kuşattığını ve tamamen esir ettiğini belirtir. İngiliz baskısının, Sekizinci Ordu'dan sonra Dördüncü Ordu'ya

¹⁹ *Büyük Doğu*, Sayı: 25, (8 Eylül 1950), s. 3.

²⁰ Ergin 1991, s. 391.

yöneldiğine, vaziyeti birdenbire ve tepeden inme haber alan Dördüncü Ordu'dan kalanların Şam'a doğru çekilirken, Yedinci Ordu'nun hiçbir baskı görmeden Halep'te karargâh kurduğuna ve bu şartların Mondros Mütarekesi'nin imzasını zorunlu kıldığına dikkat çeker²¹.

Mustafa Kemal Paşa'nın Filistin ve Suriye Cephelerindeki askeri başarısızlıkları nedeniyle Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi'ni imzalamak zorunda kaldığına ilişkin bir suçlama da son Osmanlı Sultanı Vahideddin tarafından yapılmıştır. Sultan Vahideddin'in bu suçlaması, Hicaz Kralı Hüseyin'in daveti üzerine 1923'te yaptığı Hicaz seyahati sırasında İslam âlemine hitaben hazırlayıp bastırıldığı ama dağıtmadığı Mekke Beyannamesi'nde şu ifadelerle yer almaktadır:

*"(...) Devletin mevcut belli başlı kuvvetlerinden çoğunu esir vererek zilletle Toros eteklerine iltica etmesi yüzünden mütarekenin imzalanmasını kaçınılmaz bir hale getiren Mustafa Kemal için kabul edilebilecek hiçbir mazeret yoktur"*²².

Sultan Vahideddin'in bu yaklaşımı, saltanatını kaybederek ülkeden ayrılmak zorunda bırakılması nedeniyle Mustafa Kemal Paşa'ya 1923 şartlarında duyduğu kızgınlıkla ilgili olmalıdır. Zira Sultan Vahideddin, Mustafa Kemal Paşa'yı, askeri hataları nedeniyle devletin belli başlı kuvvetlerinden çoğunun esir edilmesinin nedeni olarak görmekteyse, devletin başı olarak neden onu vatana ihanetten yargılatmamıştır? Neden kendisi tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya verilen ve Mustafa Kemal Paşa'nın da 21 Eylül 1918'de kullanmaya başladığı padişahın Fahrî Yaveri²³ (Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyârî) unvanını geri almamıştır? Neden Mustafa Kemal Paşa'nın adeta ödüllendirilerek 31 Ekim 1918'de Yıldırım Orduları Grup Komutanlığı görevine getirilmesine izin vermiştir? Neden Mustafa Kemal Paşa'yı İstanbul'a döndükten sonra defalarca huzuruna kabul ederek onunla görüşmüş ve daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Dokuzuncu Ordu Kıtaatı Müfettişliği görevini onaylayarak onu Anadolu'ya göndermiştir? Kanaatimizce Sultan Vahideddin, 1923 şartlarına göre tutum almakta ve Mustafa Kemal Paşa'yı suçlamaktadır.

Cevat Rifat Atilhan'ın Mustafa Kemal Paşa hakkındaki iddialarının ve suçlamalarının gerçek veya haklı olup olmadığına ilişkin değerlendirmemiz öncesinde, Atilhan'ın anlatımındaki bazı ilginç noktalara temas etmek gerekmektedir. Atilhan, yukarıda *Büyük Doğu*'da ayrıntılı olarak verdiğimiz

²¹ *Büyük Doğu*, Sayı: 25, (8 Eylül 1950), s. 3.

²² Bardakçı 1998, s. 277, 306, 308, 448.

²³ Mustafa Kemal Paşa'nın Padişahın Fahrî Yaverliğine getirilmesine dair Padişah buyruğu 23 Eylül 1918 tarihlidir. Ancak buna ilişkin resmi yazışmaların tarihi 21 Eylül 1918 olduğu için bu unvan aynı tarihten itibaren Mustafa Kemal Paşa tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bkz., *Atatürk ile* 1982, s. 20.

Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik suçlamalarını, öncelikle Dördüncü Ordu'daki tümen komutanlarından aldığı haberlere dayandırarak yapmaktadır. Bu komutanlar, Sekizinci Kolordu'ya bağlı 48. Fırka Komutanı Miralay (Albay) Kütahyalı Asım Bey²⁴ ve Mürettep Fırka Komutanı Ömer Lütfi Bey'dir. Bu iki tümen komutanı kendisine, -anlatımlardan anlaşıldığı kadarıyla- Nablus Muharebesi'nin başladığı gün olan 19 Eylül 1918'de Yedinci Ordu'nun muharebeyi kabul etmeden Bisan istikametinde geri çekildiğini bildirmiştir. Her nasılsa, Dördüncü Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa uyurken 48. ve Mürettep Tümen komutanları, Cevat Rifat Bey'e, düşmanın Mustafa Kemal Paşa komutasındaki Yedinci Ordu cephesinden açtığı yahut bulunduğu geniş bir gedik içinden sola kıvrılarak, Cevat Paşa komutasındaki Sekizinci Ordu'nun gerisine düştüğünü bildirmişlerdir. Ayrıca cephedeki bu gelişmeler muharebenin ilk saatlerinde yaşanmıştır. Cevat Rifat Bey, cephedeki bu kadar önemli ve tehlikeli gelişmelere rağmen, Mersinli Cemal Paşa'yı uyandırma imkânı bulamadan, emir verme salâhiyetini kendinde nasıl bulduysa, Dördüncü Ordu Komutanı adına birliklere, Amman istikametinde geri çekilmelerini emretmiştir. Çünkü anlatımına göre düşman, -sanki dakikalar içinde- bütün kuvvetiyle Eddamiye ve onun güneyindeki geçitlerden geçerek Dördüncü Ordu kıtalarına yüklenmiştir bile! Mersinli Cemal Paşa da uyandıktan sonra Cevat Rifat Bey'e; "verdiğin emri takdir ettim ve isabetli buldum" dercesine aynı şekilde Amman'a çekilme emri vermiştir. Bu emir sonrasında da birliklerine, Yedinci Ordu'nun nerede olduğunu ve komutanıyla temas edilip edilemediğini bu sefer kendisi sormuştur. Aldığı cevap, Yedinci Ordu'nun, şafakla beraber Nablus-Bisan istikametinde sessizce çekilmiş olduğudur. Ayrıca gün aydınlandığında da Yedinci Ordu'dan açılan büyük gedikten düşmanın coşmuş seller gibi Sekizinci Ordu'nun arkasına düştüğü görülmüştür. Yani Yedinci Ordu hiçbir mukavemet göstermeden çekilmiş ve İngilizler, gün aydınlanana kadar birkaç saat içinde onlarca kilometre mesafe kat ederek Sekizinci Ordu'yu gerisinden kuşatmıştır.

Hatta Mustafa Kemal Paşa, Atilhan'ın anlatımına göre, Liman von Sanders tarafından da itiraf edildiği şekilde, bir üst makamı olan Yıldırım Ordular Grubu Komutanı'na haber vermeden, kendi inisiyatifiyle çekilme kararı almıştır. Bu noktada Mustafa Kemal Paşa'nın cephedeki bu hareketinin sebebi, Atilhan'ın *Büyük Doğu*'daki tefrikasının önceki bölümlerinde verdiği, Mustafa Kemal Paşa'nın Allenby ile haberleşmesi ve İngilizlerle anlaşmak istemesine ilişkin bilgilerle ilişkilendirilebilir bir zemine çekilmiştir. Bu konuda Mustafa Kemal Paşa'yı suçlamada, Atilhan tarafından Necip Fazıl Kısakürek de sahneye

²⁴ Asım (Gündüz) Bey Milli Mücadele sırasında Batı Cephesi Kurmay Başkanlığı görevinde bulunmuştur. Bkz., Görgülü 2014, s. 370, 378, 382.

çıkarılmış ve bu ikili, çoğu dönemin muhafazakâr gençlerinden oluşan okuyucularına, Mustafa Kemal Paşa'nın Allenby ile görüşmeleri sonucunda vardığı mutabakat gereği İngiliz taarruzu başladığında, savaştan geri çekilme kararını daha önceden almış olduğu izlenimini vermeye çalışmışlardır. Yani cephedeki hain, Mustafa Kemal Paşa'dır.

İthamlar Karşısında Gerçekler

Makalemizin bu kısmında, Nablus Muharebesi'nde Yedinci Ordu Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa'nın muharebe sırasındaki hareketi ve ordusunu sevk-idaredeki tutumuyla ilgili ithamların ve iddiaların gerçeklerle örtüşmediği ortaya konulacaktır. Bu bağlamda Nablus Muharebesi, askeri tarih literatürü dâhilinde ana hatlarıyla değerlendirilecek ve söz konusu iddialar, bu iddiaları ortaya atan Cevat Rifat Atilhan'ın muharebeden yaklaşık iki ay sonra kaleme aldığı tefrikasındaki yine kendi ifadeleriyle çürütülecektir.

Karargâhı Nasıra'da bulunan Yıldırım Ordular Grubu'nun, Nablus Muharebesi'ndeki savunma tertibi üç Osmanlı ordusuna dayanmaktaydı. Buna göre sağ kanatta yer alan Sekizinci Ordu (karargâhı Tulkerem'de), Akdeniz kıyısı-Brokin hattı ve bu hattın gerisinde bulunmaktaydı. Ortadaki Yedinci Ordu (karargâhı Nablus'ta), Sekizinci Ordu'nun doğusunda neredeyse Şeria Nehri'ne kadar (nehirin hemen batısındaki Talatamra'ya kadar) olan hattı tutmaktaydı. Ordular grubunun sol kanadını oluşturan Dördüncü Ordu (karargâhı Salt'ta), Talatamra'nın doğusundan itibaren, büyük kısmı da Şeria Nehri'nin doğusunda yer alan bir hat üzerindeydi (Bkz: Harita 1).

Bu savunma tertibi içinde Sekizinci Ordu'nun kuvveti, 10,393 tüfek (Fahri Belen ve Mirliva Sedat'a göre 8000 tüfek) ve 132 top idi. Yedinci Ordu'da 7046 tüfek (Fahri Belen ve Mirliva Sedat'a göre 7861 tüfek) ve 108 top bulunmaktaydı. Dördüncü Ordu'da ise 12,127 tüfek, 2600 kılıç ve 114 top vardı. Yani Yıldırım Ordular Grubu'nda -verilen rakamlarda tutarsızlık olmakla birlikte- toplam 29,566 tüfek, 354 top ve 2600 kılıç mevcut²⁵ iken, İngiliz ordusunun kuvveti 57,000 tüfek, 12,000 kılıç ve 540 toptan oluşmaktaydı²⁶.

Allenby'nin Yıldırım Ordular Grubu'nu yenilgiye uğratmak için hazırladığı plan, öncelikle Osmanlı Sekizinci Ordusu'nu imha etmek için bu ordu cephesine yaptığı büyük askeri yığınağa dayanmaktaydı. Bunun için batıda, sahil yakınlarındaki 15 millik hat içinde, 35,000 piyade, 9000 süvari ve 383 top ile bir sıklet merkezi oluşturdu²⁷. Osmanlı Sekizinci Ordusu'na yönelik ana taarruz, XXI. Kolordu (3, 7, 54, 60 ve 75. piyade tümenleri) tarafından

²⁵ *Türk Harbi* 1986, s. 617; Belen 1967, s. 63; Mirliva Sedat 2009, s. 181-183.

²⁶ Falls ve Becke 1930, s. 452; Bowman-Manifold 1923, s. 74; Wavell 1938, s. 195.

²⁷ Bowman-Manifold 1923, s. 76; Wavell 1938, s. 203; Bruce 2002, s. 215

yapılacaktı. Bu kolordunun piyade unsurları, süvarilere yol açmak için Osmanlı Sekizinci Ordu birliklerinin büyük kısmının bulunduğu demiryolu-sahil arasındaki 2 Türk savunma hattını yaracak ve Nehri Falik'e kadar ilerleyecekti. İngiliz piyade birlikleri Nehri Falik'i geçtiğinde, harekât emri bekleyen Çöl Atlı Kolordusu (4. Süvari Tümeni, 5. Süvari Tümeni ve Avustralya Atlı Tümeni) açılan hattan ve sahilden Şaron (Sharon) Ovası boyunca kuzeye yönelecek, Nehri İskenderun'u geçerek ilerlemeye devam edecek, daha sonra kuzey-doğu yönünde ilerleyerek Esdrelon (Esdraelon) Ovası'na girecekti. Çöl Atlı Kolordu'sunun bu aşamadaki hedefi, güneydeki Cenin (Jenin), Tulkerem ve Nablus'a uzanan demiryolu hattının kavşak noktaları olan Afule (El Afule) ve Bisan (Beisan)'ı ele geçirmek olacaktı. Afule ve Bisan'ın ele geçirilmesi Osmanlı Sekizinci ve Yedinci Ordularının ana ricat hattını kesecekti. Osmanlı Yedinci Ordusu'nun cephe hattı karşısında konuşlanan İngiliz XX. Kolordu'sunun (10. ve 53. Piyade tümenleri) görevi, Türklerin Nablus'un doğusundaki, Vadi-i Fara üzerinden Eddamiye köprüsüne ulaşan kaçış yollarını kesmektir. Ancak bu kolordunun asıl taarruz zamanı, sahil kesimindeki ana taarruzun ilerleyişine bağlıydı. Ayrıca, ana taarruz öncesinde Osmanlı Yedinci Ordusu'na kısmi bir gösteriş taarruzu yapmakla görevlendirilmişti. Osmanlı Dördüncü Ordu'su karşısında tertiplenen Chaytor Kuvveti ise, Türklere Amman istikametinde başka bir İngiliz taarruzu yapıldığını hissettirecek hareketlerde bulunacak ve XX. Kolordu'nun sağ kanadını koruyacaktı²⁸. Dolayısıyla Allenby'nin planı, Osmanlı Sekizinci Ordusu hattına yaptığı yığılma, sürpriz saldırıya ve hıza dayanarak, öncelikle Osmanlı Sekizinci ve Yedinci Ordularını kuşatarak ve kısa süre içinde yok etmeye yönelikti.

Emir Faysal'a bağlı Arap birlikleri tarafından 16 Eylül 1918'de yapılan Der'a harekâtı dışında, İngilizlerin gösteriş taarruzu, İngiliz XX. Kolordu'suna bağlı 53. Welsh (Gal) Piyade Tümeni tarafından Yedinci Osmanlı Ordusu hattında 18 Eylül 1918 akşamı ve gecesinde yapıldı. Bu harekâtın amacı, Nablus yoluna açılacak şekilde, kanatlardan dolanarak Türk ana savunma hattının arkasına geçmeye uygun bir mevzi elde etmektir. 18 Eylül 1918 akşamı saat 19:15'te topçu ateşi ile başlayan bu taarruz, Vadi-i Samiye'deki Osmanlı Yedinci Ordu'sunun 20. Kolordu 53. Tümeni'nin sağına ve Ebu Malûl'deki 26. Tümen'in soluna yöneldi. Mustafa Kemal Paşa'nın raporundan da anlaşılacağı üzere 53. Tümen'in 163. Alay'ı Hırbet-i (Rüeyne) tepelerine çekildi. Bununla birlikte Ebu Malûl'e yapılan üç saldırı, İngilizlerin ifadesiyle Türk birliklerinin

²⁸ Bowman-Manifold 1923, s. 76-77; Wavell 1938, s. 198-199; Keogh 1954, s. 242-244; Bruce 2002, s. 214-217.

sert direnişleri sonucunda başarısız oldu. Bu gösteriş taarruzu, genel plan çerçevesinde 19 Eylül 1918 sabahı durduruldu²⁹.

Osmanlı Sekizinci Ordu'suna karşı asıl ve büyük İngiliz taarruzu, 19 Eylül 1918 sabahı saat 04:30'da başladı. 15 dakika süren yoğun bir topçu ateşi sonrasında, İngiliz XXI. Kolordu'sunun piyade tümenleri buldukları hattan ilerlemeye başladı. İngiliz uçakları da sabah aydınlığında Osmanlı Yedinci ve Sekizinci Ordularının karargâhları ile Afule'deki Yıldırım Orduları Grubu telefon santralini bombaladılar ve sabah saat 08:50'de Nablus ile Tulkerem arasındaki telefon haberleşmesi, hatların tamir edilmesine kadar belli bir süre kesildi³⁰. Bu arada Osmanlı Sekizinci Ordu'suna karşı başlayan bu büyük taarruz o kadar hızlı gelişti ki İngilizler Türk savunma hatlarını geçmişler ve 19 Eylül 1918 sabahı saat 07:00'de Nehri Falik'e ulaşmışlardı. Artık İngiliz süvarileri için kuzey istikametindeki yol açılmıştı. Bu doğrultuda hareket eden 4. ve 5. Süvari Tümenleri, öğleye doğru saat 11:15'de Nehri İskenderun'u geçtiler. Kuzey ve kuzey-doğu yönünde ilerleyerek 20 Eylül 1918 akşamına kadar Lecun, Cenin, Afule ve Bisan'ı işgal ederek Türk ordularının geri çekilme hatlarını kapattılar (Bkz: Harita 3). Hatta Yıldırım Ordular Grubu Komutanı Liman von Sanders'i esir almak için 20 Eylül 1918 sabahı saat 05:30'da Nasıra (Nazareth)'ya ulaştılar. Sanders aynı gün saat 13:15'te Nasıra'dan kaçmak zorunda kaldı³¹.

Hem aktardığımız bilgilere, hem de haritalara (Harita 3 ve 4) bakıldığında, Nablus Muharebesi sırasında Osmanlı savunma hattının öncelikle Sekizinci Ordu'nun tuttuğu cepheden yarıldığı görülecektir. Başka bir ifadeyle, Atılhan'ın iddialarının aksine İngiliz ordusu, Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki Yedinci Ordu'dan açılan gedik sonucu Sekizinci Ordu'nun gerilerine sarkmamış, bunun tam tersi olarak, Sekizinci Ordu cephesinin yarılması, İngiliz süvarileri birliklerine 20 Eylül 1918 akşamına kadar Yedinci Ordu'nun geri çekilme yollarını kapatmaya yönelik bir harekâtı gerçekleştirmelerine imkân sağlamıştır.

19 Eylül 1918 sabah saatlerinde Sekizinci Ordu'nun ön savunma hattının çökmesi üzerine, saat 14:30'da Sekizinci Ordu, 22. Kolordu'nun Tire'ye, orada da tutunamazsa Tulkerem istikametinde çekilmesi emri aldığını Yedinci Ordu'ya bildirildi. Ortaya çıkan bu yeni durum üzerine Mustafa Kemal Paşa,

²⁹ Grainger 2013, s. 101; Ward 1927, s. 232-235; Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi (ATASE), Birinci Dünya Harbi Koleksiyonu (BDH), Klasör (K): 3705, Dosya (D): 28, Fihrist (F): 4-2; *Birinci Dünya*, s. 7-8 (Belge No. 4); Belen 1967, s. 71; Wavell 1938, s. 203-204; Keogh 1954, s. 246-247.

³⁰ Keogh 1954, s. 247. Grainger 2013, s. 110; Mirliva Sedat 2009, s. 196; *Türk Harbi* 1986, s. 630.

³¹ Grainger 2013, s. 112-113, 116, 141, 146; Wavell 1938, s. 208-211.

birliklerine 19 Eylül 1918 akşamı, Kafri Haris-Tima-Elmugay hattına (Bkz: Harita 2) çekilme emri verdiğini Yıldırım Ordular Grubu Komutanlığı'na bildirdi. Liman von Sanders de Mustafa Kemal Paşa'nın belirlediği bu yeni savunma hattının uygun olduğunu açıkladı³². Yani iddia edilenlerin tersine Mustafa Kemal Paşa, geri çekilme kararını üst makamı olan Liman von Sanders'e bildirmiş ve onay almıştı.

Bununla birlikte, Sekizinci Ordu karargâhının bulunduğu Tulkerem'in İngilizler tarafından 19 Eylül 1918 saat 17:00'ye doğru ele geçirilmesi³³, Yedinci Ordu'nun da aynı akıbete uğrayabileceğinin adeta habercisiydi. Ayrıca İngiliz XX. Kolordu'su, Allenby'nin taarruz planı gereği, Osmanlı Sekizinci Ordu cephesinde başarı elde edildiği için Osmanlı Yedinci Ordusu'na 19 Eylül 1918 akşamı saldırı emri aldı. Bu Kolordu'ya bağlı İngiliz 10. Piyade Tümeni saat 19:45'te taarruza geçti. 20 Eylül sabahı saat 04:30'a doğru Kafri Haris'e yaklaştı. Ancak Osmanlı Yedinci Ordusu'nun artçılarının sert mukavemetinin kayıp sayısını artırması nedeniyle ilerlemesi yavaşlamış ve gün ağarırken de taarruzun durdurulması kararı alınmıştı. 53. Welsh (Gal) Piyade Tümeni de aynı sabah, gün ağarırken taarruza geçmiş, ancak 10. Piyade Tümeni gibi karşılaştığı sert direniş karşısında çok az bir ilerleme kaydedebilmişti³⁴. Yedinci Ordu, İngilizlerin taarruzları karşısında direniyordu. Ancak İngiliz süvarilerinin Nasıra baskını ve Sekizinci Ordu'nun geri çekilmeye devam etmenin zorunlu olduğunu bildirmesi, Mustafa Kemal Paşa'yı Yedinci Ordu'nun, 20. ve 3. Kolordularını, geri hatta çekmek ve ordu karargâhını da Beyti Hasan'a nakletmek zorunda bıraktı³⁵. Ayrıca Sekizinci Ordu'dan sonra sıranın kendi ordusuna geldiğini görerek, Yedinci Ordu'yu kurtarmak için 21 Eylül 1918'de Fahrî Yaver-i Hazret-i Şehriyârî unvanını da kullanarak, İstanbul'a, Başkumandanlık Erkân-ı Harbiyye Riyâseti'ne, Sekizinci Ordu'nun kalmadığını ve Yedinci Ordu'yu Vadi-i Fara kuzeyine çekmeye çalıştığını bildirdi³⁶. Bu doğrultuda Nablus 20-21 Eylül gecesi boşaltıldı. Vadi-i Fara yoluyla Şeria Nehri'nin doğusuna geçmeye çalışan ve büyük bölümü Yedinci Ordu'ya bağlı olan birlikler 21 Eylül'de 4 saat boyunca İngiliz uçaklarının saldırısına maruz kalarak, İngilizlerin

³² *Türk Harbi* 1986, s. 632; *ATASE*, BDH, K: 3705, D: 28, F: 5, 5-1; *Birinci Dünya*, s. 13-16 (Belge No: 7 ve 8). Liman von Sanders de anılarında Mustafa Kemal Paşa'nın bu bildirisini şöyle aktarmaktadır: "7. Ordu komutanlığı, şimdiye kadar kendi cephesindeki düşman taarruzlarının esas itibarıyla püskürtüldüğünü; fakat şimdi Albay von Oppen'in birlikleri ile iribat sağlamak için, 3. Kolordu ile gerideki mevzilere çekileceğini bildirdi. Bu kararı onayladım(...)" Bkz., Sanders 2006, s. 336.

³³ Grainger 2013, s. 147.

³⁴ Wavell 1938, s. 211-212.

³⁵ *ATASE*, BDH, K: 3705, D: 28, F: 7, 7-1, 7-2; *Birinci Dünya*, s. 25-29 (Belge No: 13, 13-1, 13-2); *Türk Harbi* 1986, s. 638-642.

³⁶ *Birinci Dünya*, s. 33-34 (Belge No: 15).

belirlemelerine göre binden fazla çeşitli tipte aracını kaybetti³⁷. Mustafa Kemal Paşa, Bisan İngilizlerin işgalinde olduğu için daha güneyden Şeria Nehri doğusuna geçmeye karar verdi. Bisan'ın 25 km. güneyindeki Dir Amar doğal geçidinden karargâhı ve yanındaki birliklerle 22 Eylül 1918 sabahı Şeria Nehri'nin doğusuna geçebildi³⁸. Atılhan, Mustafa Kemal Paşa'nın hareketi nedeniyle 19 Eylül 1918 sabahı, muharebenin ilk saatlerinde Mersinli Cemal Paşa adına, tümen komutanlarına Amman istikametinde geri çekilme emrini verdiğini belirtmişti. Ancak bu bilginin tersine, Chaytor Kuvveti tarafından yapılan küçük çaplı taarruzlar dışında muharebeden etkilenmeyen Dördüncü Ordu'ya, Yıldırım Ordular Grubu Karargâhından 20 Eylül'de çekilme emri verilmiş ancak bu çekilme 21 Eylül akşamı başlamıştır³⁹. 22 Eylül sabahı da Eddamiye Köprüsü İngilizler tarafından ele geçirilmiştir. Bundan sonra İngiliz ilerleyişi devam edecek, 23 Eylül'de Salt, 25 Eylül 1918'de de Amman elden çıkacaktır⁴⁰.

Böylece Osmanlı Yedinci Ordusu'na yönelik başlatılan gösteriş taarruzu ile birlikte 18-22 Eylül 1918 tarihleri arasında gerçekleşen Nablus Muharebesi sona ermiş, bu muharebelerde Sekizinci ve Yedinci Ordu, Allenby'nin ifadesiyle 25 bin civarında esir vermiştir⁴¹. Bununla birlikte, bu muharebede Yıldırım Ordular Grubu yenilgiye uğradıktan sonra Halep'in kuzeyine kadar da tutunamayacak ve İngilizler toplam 75 bin esir ve 360 top elde edecektir⁴².

Nablus Muharebesi'nde Sekizinci Ordu'nun maruz kaldığı yenilgide çok etkili olan yarma harekâtında Mustafa Kemal Paşa'nın sorumluluğu olmadığına ilişkin bu değerlendirmelerimiz sonrasında, Mustafa Kemal Paşa'ya suçlamalarda bulunan Cevat Rifat Atılhan'ın, 1918'de neler yazdığına geçebiliriz. Atılhan, cepheden döndükten kısa bir süre sonra, *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde, 23 Kasım 1918-17 Aralık 1918 tarihleri arasında yayımlanan, "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri" başlıklı 14 tefrika ile Filistin-Suriye Cephesi'ndeki yenilginin askeri-siyasi sebeplerini ve şahit olduğu olayları, kendi ifadesiyle görebildiği ve anlayabildiği kadarıyla aktarmıştır. Olaylar daha hafızasında tazeyken yaptığı bu aktarımlarda, Mustafa Kemal Paşa'ya yönelik bir suçlamada bulunmamış ve konumuza girmeyen kısımlardaki yorumları bir tarafa, *Büyük Doğu*'daki iddialarını adeta kendisi yalanlayarak, Sekizinci Ordu'nun çöküş sebebi ile ilgili olarak gerçekleri yazmıştır. Bu noktada yazdıklarına ilişkin -görev yaptığı Dördüncü Ordu'yu öne çıkarma çabası gibi-

³⁷ Bruce 2002, s. 233.

³⁸ *Türk Harbi* 1986, s. 657-658, 667; Kemal 2013, s. 639.

³⁹ Grainger 2013, s. 150-151; *Türk Harbi* 1986, s. 659.

⁴⁰ Wavell 1938, s. 216, 221.

⁴¹ Woodward 2007, s. 264.

⁴² Falls ve Becke 1930, s. 618; Falls 1964, s. 150; Wavell 1938, s. 233

ayrı bir değerlendirme yapmadan konu bütünlüğünü de sağlamak adına geniş bir alıntı yapmakla yetineceğiz:

“Suriye hezimetini(...) yalnız tayyare yokluğu veya filan noksandan tevellüt etmemiştir. Bu facia-yı azimetin sebepleri pek çoktur. Bu sebepler, bu hatalar ise maalesef her cephede aynı şekilde aynı surette zuhur etmiştir(...) Böyle büyük hezimetler bir tek hatadan hâsıl olamazlar. Nitekim bu son mağlubiyet de ne bizim askeri hata ve harbi kabiliyetsizliğimizden ve ne de düşmanın parlak planlarından neşet etmemiş olup öteden beri birikip gelmiş olan seyyiâtımızın (suçlarımızın/başarısızlıklarımızın), idaresizliklerimizin bir netice-i tabiiyesi olarak vukua gelmiştir. Bizim ise bu esbâb ve hakayıktan (hakikatlerden) tamamıyla gafil olduğumuzu vukuat göstermiştir(...) Ordu dört senedir maruz kaldığı idaresizliklerin, hıyanetlerin cezasını çekerek fena halde ricat ediyor. Ricati durdurmanın imkânı yoktur. Ne yapılması lazımsa şimdiden tevessül eden (başvuran) diyememişti. Nitekim o zaman harbiye nazırı bulunan Enver Paşa ordu (Humus) önüne geldiği vakit Yıldırım Grup Kumandanına gönderdiği telgrafta ricatin bu kadar seri’ olmasındaki sebebi anlayamadığını bildiriyordu. O hâlâ ümit içinde idi. Çünkü son zamanlarda tamamıyla nefesine düşman olan bu adam, bittabi’ Filistin cephesi harekâtıyla yakından meşgul olmamakta ve vaziyet-i hakikiyeyi öğrenmeye lüzum görmemekte idi. Bugün her şey olmuş bitmiştir. Şimdi gerek bizim gerek isal-i atiye için alınacak bir ders-i ibret ile bu facianın sebep ve mesullerini bulmaktan başka yapacak bir şey kalmamıştır.

Biz de bu düşünce ile bu felaketin suret-i vukuunu ve esbab-ı hakikiyesini bildiğimiz ve gördüğümüz gibi yazacağız(...)

Düşman kısm-ı küllisini (büyük kısmını), fâik (üstün) topçusu ve gayet kesretli (kalabalık) süvari kıtaatıyla (birlikleriyle) Sekizinci Orduya taarruz etti. Bu ordunun karşısına yığıldığı topçu kuvvetleri ve vesait-i harbiye o kadar çok ve fâikiyyet-i şedidiyesi (şiddetli-korkunç üstünlüğü) o kadar müthiş idi ki bu ordunun kahraman kumandanı (Cevat Paşa) ve kahraman kıtaatının bütün mukavemet ve azm-i fedakârlıkları kırılmış idi⁴³.

Sekizinci Ordu bu suretle mağlup edildikten ve kıtaatı müdafaa mevzilerini ve vatanları için kendilerine mezar yaptıktan sonra bu ordu cephesi kâmilen (tamamen) düşman tarafından işgal edildi. İngilizler böyle bir ordumuzu imha edince kesretli süvarileriyle Yedinci Ordunun ve cephenin hatt-ı ricatini kesmeye başladılar. Sekizinci Ordu cephesi onlar için kâmilen açılmış olduğundan bir kısım süvarilerini de süratle Nasıra’ya gönderdiler. Bu süvari kuvveti grup karargâhını şaşırtdı ve kaçırtdı. Düşman Süvarileri Nasıra’ya o

⁴³ Cevat Rifat, “Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri”, *Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1334 (23 Kasım 1918), Tefrika 1.

kadar süratle yetişmişlerdi ki o muntıkada bulunan vesait-i harbiyye değil, grup karargâhı bile zor kurtulabilmişti.

Filistin Cephesi Hicaz hattı da dâhil olmak üzere vesaiti nispetinde o kadar zayıf kuvvetlerle tutulmuş idi ki bir taraftan bir tek nefer olup açılacak en ufak, en ehemmiyetsiz bir delik bile kapayamazdı. Hâlbuki bütün bir ordu cephesi (Sekizinci Ordu cephesi) açılmış ve yarılmış olduğundan kesif (kalabalık) düşman kitleleri bu sahadan serbestçe geçerek diğer ordularımızın gerilerine sarkıyordu. Dördüncü Ordu cephesi düşmanın üç defa büyük ve kanlı tecrübesinden (denemesinden) sonra bu defa sâkit idi (sustu). Yedinci Ordu, gerilerini tehdit eden düşmana karşı çok çalıştı. Ve bütün ümidini Dördüncü Ordunun elinde bulunan süvari fırkasına hasretti. Dördüncü Ordu fevkalade bir vatanperverlik eseri olarak elindeki Üçüncü Süvari Fırkasını her türlü tehlikeye rağmen Yedinci Ordunun emrine gönderdi. Bir zayıf süvari fırkasının gayet kuvvetli düşman süvarileriyle başa çıkamayacağı tabiidir. Fakat atlarımızın son gayretleri, her türlü ümit kesilmiş olduğu halde Bisan geçitlerinde tarih-i askeriyede ilelebet payedâr kalacak olan fedakârane muharebeleri sayesinde Yedinci Ordunun ricati bir dereceye kadar temin edilebildi. Bu vaziyette bütün cephe için ricat bir emr-i tabii oldu. Dördüncü ve Yedinci Ordular hedef Der'a olmak üzere ricate başladı.

Esasen bu orduların kumandanı olan Liman fon Sanders Paşa, ne ordularını vaktiyle geri çekmeyi ve ne de evvelden gerilerde ikinci ve üçüncü birer hatt-ı müdafaa ihzâr (savunma hattı hazırlama) ve tutunmak kabiliyetini telkik ile vesait-i müdafaa ihzâr etmemiştir⁴⁴.

(...)Gelelim son vukuata: İngilizler Filistin Cephesinin sağ cenahını (Sekizinci Ordu kanadını) yardıktan sonra ordunun gerilerine sarkmaya başlamış idi. Bu vaziyette ricate başlayan kıtaat pek çabuk intizamlarını kaybettiler. Disiplin ve rabıta (düzen) hemen ortadan kalktı. Bir tayyare gözüktü mü herkes başının çaresine bakmayı pek tabii görüyordu. Pek gayr-ı muntazam giden askeri bir araya toplamak, kıtalar teşkil etmek, icabında bazı yerlerde hafif bir müdafaaada bulunmak kabil olamadı. Çünkü gayr-ı muallim (talimsiz) bir kıta bir defa bozuldu mu onun önüne kimse geçemiyor. Asınız, kesiniz, tehdit ediniz nafiledir. İşte bu son defa böyle oldu. Dağılmış ve intizamları bozulmuş olduğu için ordunun hemen üç rub'u (dörtte üçü) esir oldu ve kurtulanlardan hayır gelmedi. Bu en büyük sebep-i felaketimizdir⁴⁵.

⁴⁴ Cevat Rifat, "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri", *Tasvir-i Efkâr*, 27 Teşrinisani 1334 (27 Kasım 1918), Tefrika 2.

⁴⁵ Cevat Rifat, "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri", *Tasvir-i Efkâr*, 5 Kânunuevvel 1334 (5 Aralık 1918), Tefrika 9.

Cevat Rifat Bey'in yukarıda alıntı yaptığımız tefrikası *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde yayımlanmaya devam ederken 4 Aralık 1918'de, yine aynı gazetede "Filistin Sahne-i Hezimet-i" başlıklı bir habere yer verilmiştir. Haberde, Mustafa Kemal Paşa'nın Cevat Rifat Bey'in tefrikasının son bulmasını beklemeden beyanatta bulunduğu belirtilmiş ve gazetelere fazla mülakat vermesi eleştirilmiştir. İmzasız olduğu için editoryal bir haber izlenimi vermekle birlikte, haberin içeriğindeki Filistin-Suriye Cephesi'ne ilişkin bilgiler ve orduların tertip düzeninin ortaya konulması (Bkz: Harita 5) Cevat Rifat Bey'in de haberin kaleme alınışında yer aldığını akla getirmektedir. Atilhan'ın ithamlarına cevap veren bilgiler de aktarıldığı için temas etmek istediğimiz bu haberde şu ifadeler yer verilmiştir:

"Taarruzu İngilizler sağ cenahımıza yani sahil kısmında bulunan Sekizinci Orduya tevcih ettiler (yöneltiler) ve bu taarruz için fevkalade fâik (üstün) kuvvetler cem ederek Sekizinci Orduyu müthiş bir ateş yağmuru altında bırakıp adeta mahv ve kemnâm (adı samı belirsiz) eylemek suretiyle icra ettiler. Hatta rivayete nazaran Sekizinci Ordunun, eleyvm (şimdiki) jandarma umumi kumandanı olan Miralay Refet (Bele) Bey'in idaresinde bulunan ve topu üç bin kişiden mürekkep olan bir fırkasına karşı İngilizler takriben 40 bin kişiden mürekkep iki firka ile hücum eylemişler idi. Her türlü vesait-i harbiyeden mahrum olan ve efradı açlık ve bakımsızlık yüzünden zaten pek perişan bir halde bulunan 3 bin kişiye karşı fevkalade vesait-i harbiye ile hücum eden bu kadar fâik bir düşman karşısında ne yapılabilirdi? Bu taarruz-ı hevlnâk (korkunç-dehşetli taarruz) karşısında Sekizinci Ordu heyet-i umumiyesi itibarıyla adeta yok haline geldi ve bunun neticesi olmak üzere Filistin hezimet-i faciası başladı.

İşte bu hezimetin safahatını göstermek ve esbabını izah eyleyerek memleketin dört sene zarfında ne müthiş idaresizliklere maruz kaldığı hakkında bir fikir vermek içindir ki Filistin hezimet-i ve esbabı unvanıyla silsile-i mekâlâtı (art arda söylenenleri-yazılanları) neşretmekte iken bu mekâlâtta doğrudan doğruya hiçbir şahsı itham ve bahusus vuku bulan hatâiyatı haksız yere kabahatli olmayanlara yükletmek gibi bir maksat takibi hatıramızdan geçmemektedir. Öyle olduğu halde mezkûr cephedeki Yıldırım Ordusu Kumandanı Mustafa Kemal Paşa'nın, daha neşriyatımız hitama girmeden bu mesele hakkında bazı beyanatta bulunduğunu hayretle gördük. Biz Kemal Paşa'yı takdir edenlerdeniz. Hatta Çanakkale muharebatında evvela Arı Burnu'nda, saniyen (ikinci olarak) Anafartalarda gösterdiği yararlıklara herkesten evvel biz tercüman olmuş ve kendisini memlekete, Seyfi Beyin ma'hûd (bilinen) sansürünün ika' eylediği (yaptığı) fevkalade müşkülata rağmen biz tanıtırmış idik. Fakat şurasını da Mustafa Kemal Paşa'ya söyleyelim ki kendisi gazetecilerle biraz fazla mülakat ediyor. Suriye'den geldi geleli bununla üç dört

defadır bir takım gazetelere beyanatta bulundu. Öyle zannediyoruz ki şahsi propaganda yapılacak, siyasi maksatlar takip edilecek zamanda hiç değiliz. Biz memleketin felaket-i hâzırası (göz önünde olan felaketi) karşısında bisûd (faydasız) münakaşalara kat'â (asla) taraftar değiliz. Şimdiye kadar olan neşriyatımızda da pek çok şedid (şiddetli) muâhezât ve tenkidatta (tenkitlerde) bulunmakla beraber, bu münakaşalarımızda yalnız memlekete hizmet (hizmet) gayesini takip eyledik. Mustafa Kemal Paşa gibi Çanakkale'de hayatını tehlikeye koyarak hizmet (hizmet) gösterebilmiş olanlardan da şu gailili zamanlarda mütebassırâne (basiretli-ileriye gören) hareket hususunda umuma pişvâlık (önderlik) bekleriz. Böyle yapılmayıp da bir takım fırkalara istinaden yükselmek gayesi takip olunursa zannederiz ki eski hizmetlerin (hizmetlerin) kıymeti de erbab-ı hulûs (gönül temizliğine sahip olanlar) nazarında derhal hiç iner"⁴⁶.

Gazetede yer alan bu ifadeler üzerine, Cevat Rifat Bey'in tefrikasının başladığı 23 Kasım 1918 tarihinden "Filistin Sahne-i Hezimet-i" başlıklı haberin yayımlandığı 4 Aralık 1918 tarihine kadar geçen sürede Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul basınına verdiği beyanat ve mülakatları tespit etmek amacıyla *Akşam*, *Âti*, *Hadisat*, *İkdam*, *Minber*, *Sabah*, *Tasvir-i Efkâr*, *Vakit* ve *Zaman* gazetelerinin bahsi geçen tarih aralığındaki nüshaları taranmış, ancak Mustafa Kemal Paşa'ya ait herhangi bir beyanat ya da mülakata rastlanamamıştır. Yazıda eleştirilen ve şahsi propaganda olarak adlandırılan beyanat ve mülakatlar 17 Kasım 1918 tarihli *Minber* gazetesinde yayımlanan "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat", 17 Kasım 1918 tarihli *Zaman* gazetesinde yayımlanan "Mustafa Kemal Paşa'nın Beyanati" ve 18 Kasım 1918 tarihli *Vakit* gazetesinde yayımlanan "Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat" başlıklı siyasi içerikli beyanat ve mülakatlar olsa gerektir. Eğer kastedilen beyanat ve mülakatlar belirttiğimiz mülakatlar ise, bu mülakatlar üzerinden Paşa'nın siyasi içerikli anlatımlarının eleştirilmesi anlaşılabilir. Bununla birlikte, tekrar altını çizmek isteriz ki askeri konulardan ziyade siyasi içerik taşıyan bu beyanat ve mülakatlar, Cevat Rifat Bey'in tefrikasının yayımlanmaya başlamasından 5-6 gün önce verilmiştir⁴⁷.

Makalemizin önceki kısmında değindiğimiz gibi, Cevat Rifat Atilhan'ın *Büyük Doğu*'daki (Sayı: 40 ve 43) bir iddiası da "Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri" başlıklı tefrikasının tamamlanmasından bir müddet sonra Mustafa Kemal Paşa'nın *Zaman* gazetesinde kendisine hücum ettiği. Atilhan, *Tasvir-i Efkâr* ve *İleri* -o yıllardaki adı ile *Âti*- gazetelerinde "verilen emirleri, orduların

⁴⁶ "Filistin Sahne-i Hezimet-i", *Tasvir-i Efkâr*, 4 Kânunuevvel 1334 (4 Aralık 1918), s. 1.

⁴⁷ Mustafa Kemal Paşa'nın bahsi geçen beyanat ve mülakatlarının orijinal ve çeviri metinleri için bkz., *Minber*, 17 Teşrinisani 1918, s. 1-2; *Zaman*, 17 Teşrinisani 1918, s. 2; *Vakit*, 18 Teşrinisani 1918, s. 1; *Atatürk'ün* 2003, s. 290-293; Bayur 1968; Turan 1982.

vaziyetini krokilerle tespit etmiş ve dâvayı kazanarak bu faslı kapattığı”nı ve verdiği vesikalı yanıtlarda, Mustafa Kemal Paşa'nın haksız olduğunu kanıtlayarak Paşa'yı susturduğunu vurgulamıştır.

Cevat Rifat Bey'in “Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri” başlıklı tefrikası 17 Aralık 1918 tarihinde son bulmuştur. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın cevabını da 17 Aralık 1918'e yakın tarihlerde aramak gerekmektedir. *Zaman* gazetesinin bahsi geçen tarihlerdeki nüshalarına *Hakkı Tarık Us* koleksiyonunda ve *İzmir Milli Kütüphane*'de ulaşabilmiş, 1918 yılı Aralık ve 1919 yılı Ocak aylarında yayımlanan nüshalar taranarak Mustafa Kemal Paşa'nın Cevat Rifat Bey'e cevabı aranmıştır. Eksik olduğu için 19 Aralık 1918 tarihli nüsha hariç, taradığımız diğer nüshalarda, Cevat Rifat Bey'in iddiasının aksine, Mustafa Kemal Paşa'nın cevabi bir yazısına veya beyanatına rastlanamamıştır. Ayrıca ortaya atılan iddiaya rağmen, *Tasvir-i Efkâr* ve *Âti* gazetelerinde Cevat Rifat Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya vermiş olduğu cevaplar da görülememiştir. 1918 yılı Aralık ve 1919 yılı Ocak aylarında çıkan nüshalarını taradığımız *Tasvir-i Efkâr* ve *Âti* gazetelerinde Cevat Rifat imzasıyla yayımlanan tek bir yazı tespit edilmiştir. Bu yazı, 26 Aralık 1918 tarihli *Âti* gazetesinde yayımlanan “Şam'ın Sükûtu”⁴⁸ başlıklı uzun bir yazıdır. Yazıda, yukarıdaki iddiada bahsi geçen, Şam'a ait bir de kroki yer almaktadır. Bununla birlikte bu yazı, 29 Kasım 1918 tarihli *Âti* gazetesinde Suphi Nuri Bey⁴⁹'in imzasıyla yayımlanan “Suriye Felaketleri”⁵⁰ başlıklı yazıya cevaben

⁴⁸ *Âti*, 26 Kanûn-ı evvel 1334 (26 Aralık 1918), s. 2.

⁴⁹ Suphi Nuri (İleri) Bey, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Devleti'nin seferberlik çağrısına uyarak orduya yazılmıştır. Tahsil görmüş bir genç olduğundan yedek subay sınıfına seçilmiş, Harbiye Mektebi'ndeki üç aylık eğitimin ardından Dördüncü Ordu Menzil Karargâhı'nda görevlendirilmiştir. Ahmed Cemal Paşa komutasındaki Dördüncü Ordu emrinde askerlik vazifesini yerine getiren Suphi Nuri Bey, Cemal Paşa'nın Dördüncü Ordu Komutanlığı'ndan ayrılıp İstanbul'a dönmesi üzerine Cemal Paşa'nın mahiyetinde İstanbul'a dönen subaylardan biri olmuştur. Ancak kendisine İstanbul'da bir görev verilmemiş, farklı bir cepheye gitmek için gösterdiği çabalara rağmen Yıldırım Orduları Grubu'ndaki Dördüncü Ordu'ya bağlı Sekizinci Kolordu'nun isteği üzerine bu birliğe tayin edilmiştir. Cephelede geçen uzun askerlik yılları ruh sağlığının bozulmasına neden olmuş, İstanbul'da raporlu vaziyette uzun bir tedavi süreci geçirmiştir. İyileşmesinin ardından birliğine katılmak için tekrar yola koyulan Suphi Nuri Bey, birliğine ulaşmadan İngiliz taarruzu başlamış, Türk cephesi yarılarak kuzey yönünde ricat başlamıştır. Hatıratında açık bir tarih belirtmese de naklettiği olaylardan anladığımız kadarıyla, 1918 yılı Eylül ayı sonlarında Suriye'ye ulaşmıştır ki hatıratında Türk ordularının 30 Eylül 1918'de Şam'dan geri çekilişi ile ilgili ayrıntılı bilgiler paylaşmıştır. Dört yıllık askerlik hayatı boyunca tanıklık ettiği olayları “Harb-i Umûmîde Gördüklerim” başlığı altında *Müstakil Gazete* ve *Son Telgraf* gazetelerinde tefrika halinde yayımlayan Suphi Nuri Bey, Osmanlı Devleti'nin Filistin ve Suriye'yi kaybettiği son muharebeye dair tanıklıklarını ise *İleri* gazetesinde 23 Ekim-4 Kasım 1924 tarihleri arasında “Harb-i Umûmîde Gördüklerim: Mağlup Olur İken” başlığı altında 12 tefrika halinde yayımlanmıştır.

yazılmıştır. Suphi Nuri Bey, 29 Kasım 1918 tarihli yazısında, Mersinli Cemal Paşa'yı kastederek, Dördüncü Ordu'nun 28 Eylül'de girdiği Şam'ı 30 Eylül'de neden boşalttığı, menzil teşkilatının neden Şam'dan çekilmediği, Şam'daki paraların, silahların ve teçhizatın neden vagonlara yüklenerek kaçırılmadığı gibi sorular sormuş, Cevat Rifat Bey'den bu soruları cevaplamasını istemiştir. Cevat Rifat Bey de "Şam'ın Sükûtu" başlıklı yazısında, bu sorulara cevaplar vermeye çalışmıştır. Yazıda Cevat Rifat Bey'in Mustafa Kemal Paşa'ya yaptığı tek atıf ise, Yedinci Ordu'dan bir emrin gizlenmiş olduğu iddiasına cevap verirken aktardıklarıdır: *"Bu meseleyi pek mühim gördüğümden Türk erkân-ı harb zabitlerinden tahkike başladım. Aldığım malumat şudur: Dördüncü Ordunun Alman Erkan-ı Harp Reisi, Liman fon Sanders Paşa'dan bir talimat almış. Bu talimat Almanların orduda çevirdikleri entrikalar kabilinden resmi değil, şahsa ait idi. Yani Almanlardan Almanlara geliyordu. Bunu Dördüncü Ordu Kumandanı da görmediği gibi, reisin şahsına gelen bir talimat da emir gibi bittabi neşredilmemişti. Fakat herhalde suret-i hususiyede bu talimatı Yedinci Ordu-yu Hümayun Kumandanı Paşa Hazretleri görmüş ve kendilerinden gizlenmemiştir"*.

Sonuç olarak Atilhan'ın bu iddiası da gerçeklerle örtüşmemektedir. Ancak yazısında Dördüncü Ordu'ya gelen ama ordu komutanının görmediği talimatın, başka bir ordu komutanı olan Mustafa Kemal Paşa'nın gördüğünü ifade ederek, verdiği cevabı bile karmaşık bir meseleye dönüştürmüştür.

Makale konumuzla ilgili olarak değerlendirmemiz gereken bir başka konu da Suphi Nuri Bey'in *İleri* gazetesinde yayımladığı "Harb-i Umûmîde Gördüklerimiz: Mağlup Olur İken" başlıklı son tefrikasında paylaştığı Mustafa Kemal Paşa'nın bir telgrafıdır. Suphi Nuri Bey, bu telgrafın önemi ve kime çekildiği hakkında şu bilgileri aktarmıştır: *"Harb-i umûmî hâtıratı ve hikâyelerini, Suriye ric'atinde de ordunun namus ve şerefini kurtaran Mustafa Kemal Paşa'nın uzun senelerden beri garazsız (kötü niyetsiz) ve ivazsız (karşılıksız), halis ve samimi dostu olup daima muhâberede bulunduğu bir zata yazdığı bir telgrafla ikmal ediyorum (bitiriyorum). Paşa bu vesikada pek büyük bir hâtırayı çok derin bir vecize ile tarihe nakletmiştir. Kanayan bir sahife-i tarihiyeyi bu vesika ile tetvic ettiğinden (taçlandırdığından) dolayı memnunum. O felaketli zamanı tasvir için bundan belîğ (düzgün) ve kat'i bir lisan ile yapılmış başka bir vesika aramak mümkün değildir"*. Mustafa Kemal Paşa, 7 Ekim 1918'de yazdığı telgrafında (o tarihte Halep'te olduğu için Halep'ten çekildiği anlaşılmaktadır), 19 Eylül-7 Ekim 1918 tarihleri arasında cepheye yaşanan gelişmeleri şu şekilde aktarmıştır:

⁵⁰ *Âti*, 29 Teşrinisani 1334 (29 Kasım 1918), s. 3.

“Eylül on dokuzuncu gecesi düşman evvelâ Yedinci Ordu'ya taarruz etmeye başladı. Düşmanın iki taarruzunu tevkif ettim (durdurdum). On dokuz sabahı garbımızda (batı tarafımızda) bulunan Sekizinci Ordu (Cevat Paşa) kısa bir düşman taarruzu karşısında birkaç saat zarfında inhilâl etti (dağıldı). Bundan dolayı Yedinci Ordu'nun sağ cenahı ve hatt-ı ric'ati (geri çekilme yolu) tamamen düşman tarafından tutuldu. Şarkımızda bulunan Dördüncü Ordu (Mersinli Cemal Paşa) hissizliğin azamîsini ibraz etti (gösterdi). Elzem olan muavenetten istinkâf etti (gerekli yardımdan kaçındı). Buna rağmen her taraftan düşmanla muharebe ederek, cenuba olan cepheyi garba tebdil (güneye olan cepheyi batıya çevirerek) ve Vadi-i Şeria nehrinden orduyu geçirerek Cebel-i Aclûn (Aclûn Dağı) dâhilinde ve Der'a-Mezrib hattında ve oradan kemâl-i şeref ve namus ile gerek İngiliz takip kâtaâtıyla (birlikleriyle) ve gerek Şerif kâtaâtıyla muharebe ede ede Şam'a kadar gittim. Orada, Liman Paşa'nın emriyle Şam'ın muhafazası için maateessüf (ne yazık ki) Cemal Paşa'nın taht-ı emrine (emri altına) terk ile kendim de Riyak cephesini tutmak ve orada elde edeceğim kuvvetleri tensik etmekle (düzenlemekle) tavzif edildim (görevlendirildim).

Cemal Paşa dahi Şam'ı, Rabu Boğazı'na kadar geldiğinden bîhaber kaldığı düşmanın cüz'i (az) kuvveti karşısında kendi ordusuyla beraber benim ordumu dahi terkederek yalnız başına Riyak'a geldi. Ben bundan sonra Riyak'ta teşkil ettiğim kuvvetleri şimale tahrik ederek (kuzeye doğru hareketlendirerek) Şam'da kalan kuvvetlerin dahi İsmet Bey taht-ı emrinde (emri altında) olarak şimale (kuzeye) hareketini emretmek için vasıta buldum. Şimdi üç günden beridir, orduyu yeniden Halep cenubunda (güneyinde) toplamakla meşgulüm.

Düşmanın malûm fâikiyeti (bilinen üstünlüğü) karşısında ve bizim ordu namı altında tutulan beşer, altışar bin neferimizin ric'ati (geri çekilmesi) tabii idi. Fakat bu ric'at (geri çekilme) daima bir şekil muhafaza edilerek icra edilebiliyordu:

Enver Paşa gibi bir ahmak müdir-i harekât-ı umumiye (genel harekât müdürü) olmasa idi ve burada beş-on bin kişilik bir hey'et-i askeriyenin başında ilk top sadâsında (sesinde) ordusunu bırakıp kaçan ve şahsını kurtarmak için şaşkın tavuk gibi öteye, beriye iltica eden kumandan (Cevat Paşa) bulunmasa idi, hiçbir vaziyet-i askeriyeyi (askerî durumu) takdir edemeyen bir Dördüncü Ordu Kumandanı (Mersinli Cemal Paşa) bulunmasa idi... Ve bunların başında muharebenin ilk gününden itibaren hiçbir tesir ve nüfuzu kalmayan bir grup karargâhı olmasa idi... Bu andan sonra, artık sulhten başka yapılacak bir şey kalmamıştır. 7 Teşrinievvel 334 (7 Ekim 1918), Mustafa Kemal⁵¹.

⁵¹ Suphi Nuri, “Harb-i Umûmîde Gördüklerim: Mağlup Olur İken”, *İleri*, 4 Teşrinisani 1340 (4 Kasım 1924), s. 3. Ayrıca bkz., Bardakçı 1998, s. 90-92; Atatürk'ün 2003, s. 231.

Görüldüğü gibi, telgrafta Harbiye Nazırı Enver Paşa, Sekizinci Ordu Komutanı Cevat (Çobanlı) Paşa ve Dördüncü Ordu Komutanı Mersinli Cemal Paşa hakkında hakarete varan ağır ithamlarda bulunulmuştur. Bu yönüyle yayımlandığı dönemde de dikkat çekmiş olacak ki gazetede yayımlanan telgrafın el yazısı halindeki bir kopyası Vahideddin'e gönderilmiştir⁵². Kime gönderildiği meçhul olan bu telgrafın rastlayabildiğimiz tek kaynağı, Suphi Nuri Bey'in *İleri* gazetesinde yayımladığı hatıralarının 4 Kasım 1924 tarihli son tefrikasındadır. Telgrafın Suphi Nuri Bey'e çekildiği fikri akla gelebilir. O tarihlerde Mustafa Kemal Paşa ile Suphi Nuri Bey'in tanışıklıkları belirsizdir. Ancak Suphi Nuri Bey'in, telgrafın gönderildiği kişiyi tanımlarken kullandığı “*uzun senelerden beri garazsız ve ivazsız, halis ve samimi dostu olup daima muhâberede bulunduğu bir zata yazdığı*” şeklindeki ifadesinden, o kişinin kendisi olmadığı anlaşılmaktadır. Bu telgrafa, *ATASE*'nin “Birinci Dünya Harbi'nde Filistin Cephesi ve Mustafa Kemal” başlıklı *Askerî Tarih Belgeleri Dergisi* özel sayısında, Mustafa Kemal Paşa'nın cepheden çektiği telgraflar arasında da rastlanılmamış olacak ki yer verilmemiştir. Telgrafın orijinal metnine ulaşılabilmesi, telgrafın gerçekliğinin sorgulanmasına olanak tanımaktadır. Sözüünü esirgemez bir karaktere sahip olmakla birlikte, Mustafa Kemal Paşa'nın, 7 Ekim 1918'de henüz görevleri başında bulunan ve her zaman yüze gelebileceği bu kişiler hakkında ithamlarda bulunması ihtimali, kanaatimizce zayıftır. Zira telgrafi çeken ve alan memurlar vasıtasıyla, telgraf içeriği duyulabilirdi. Çekilen telgraf değil de sadece gönderilen şahsın açabileceği bir mektup olsaydı, bu kanaatimiz değişirdi.

Suphi Nuri Bey'in bu telgrafi, Mustafa Kemal Paşa'nın Cumhurbaşkanı olduğu 1924 yılında yayımlaması da ilginçtir. Mustafa Kemal Paşa'nın 7 Ekim 1918 sonrasında hiç karşılaşmadığı Enver Paşa şehit olmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın gerek mütareke dönemi İstanbul günlerinde ve gerekse Milli Mücadele yıllarında görüştüğü ve yer yer işbirliği içinde olduğu Cevat (Çobanlı) ve Cemal (Mersinli) Paşalar hakkında, bir gazetede ağır ifadelerin yer alması, bu gazete yazısının tekzip edilip edilmediğinin araştırılmasını gerekli kıldı. *İleri* gazetesinin, telgrafın yayımlandığı 4 Kasım 1924 tarihinden 4 Aralık 1924 tarihine kadar geçen bir aylık süre içerisindeki nüshaları taranarak, Mustafa Kemal Paşa tarafından herhangi bir yalanlamada bulunulup bulunulmadığı ya da bir tekzip metni yayınlanıp yayınlanmadığı kontrol edilmiş ancak herhangi bir yalanlama haberine ya da tekzip metnine ulaşılabilmiştir. Eğer bu telgrafa ilişkin başka bir yerde, bir yalanlama veya tekzip yok ise, kanaatimizce 1924 yılında hayatta olan Cevat (Çobanlı) ve Cemal (Mersinli) Paşalar hakkında ağır

⁵² Bardakçı 1998, s. 91.

ithamlar içeren bir yazının hem yayımlanması, hem de yayımlanması sonrasında tekzip edilmemesi, talihsiz bir gelişme olmuştur.

Sonuç

Nablus Muharebesi'nde Yedinci Ordu Komutanı olarak görev yapan Mustafa Kemal Paşa'nın, muharebe sırasındaki hareketi ve ordusunu sevk-idaredeki tutumuna ilişkin olarak Cevat Rifat Atilhan tarafından yapılan suçlamalar ve ortaya atılan iddialar gerçeklerle örtüşmemektedir. Bu bağlamda, Atilhan'ın iddiasının aksine, Nablus Muharebesi'nde Türk cephesinin çökmesi, çatışmaların başlar başlamaz Mustafa Kemal Paşa'nın “*bir kastın mahsulü*” neticesinde muharebeyi kabul etmeyerek Bisan istikametinde geri çekilmesi ve İngiliz ordusunun bu boşluktan, hiçbir mukavemet görmeden ilerleyerek Osmanlı Sekizinci Ordu'sunun gerilerine sarkması ve bu orduyu imha etmesinden kaynaklanmamıştır. Gerek ortaya koyduğumuz askeri literatür ve gerekse verdiğimiz haritalarda açıkça gösterilen İngiliz ordusunun takip ettiği ilerleme yönü dikkate alındığında, Türk savunma hattının, Mustafa Kemal Paşa'nın komutasındaki Yedinci Ordu cephesinden değil, Akdeniz sahiline kıyı olan Sekizinci Ordu cephesindeki İngiliz ilerlemesi nedeniyle yarıldığıdır. Sekizinci Ordu cephesi yarıldıktan sonra da İngiliz ilerlemesi hızla gelişmiş ve bu, Şeria Nehri batısındaki Sekizinci ve Yedinci Orduların geri çekilme mevzilerinin işgal edilmesi ve Sekizinci Ordu'nun neredeyse tamamen, Yedinci Ordu'nun da büyük oranda imha edilmesiyle sonuçlanmıştır. Aslında Nablus Muharebesi'nin bu seyri ve Türk cephesinin çöküş nedeni, 1950'de yazdıklarından tamamen farklı olarak, bizzat Atilhan tarafından 1918'de yazdığı tefrikada da ortaya konulmuştur. Atilhan'ın 1918'de gerçeği ifade ederken, 1950'de bunun tam aksi bilgiler aktararak ve Mustafa Kemal Paşa'ya adeta hainlik atfederek ağır ithamlarda bulunması, onun 1950 şartlarında konjonktürel bir tutum içinde olduğunun göstergesidir. Bir insan bir siyasi kişiliği sevmeyebilir, onun geçmişteki uygulamalarını beğenmeyebilir ve bu nedenle hatalı gördüğü yanlarını eleştirebilir. Ancak Atilhan'ın yaptığı, 1918'de şahit olduğu ve ikrar ettiği Nablus Muharebesi'ndeki harekâta ilişkin gerçekleri, 1950 şartlarında bilinçli olarak Mustafa Kemal Paşa'yı suçlamaya yönelik bir söyleme dönüştürmesidir. Aslında bunda yadırganacak bir taraf da yoktur. Atilhan'ın siyasi çizgi açısından yaşamında keskin savruluşlar bulunmaktadır. Başyazarlığını ve yayın müdürlüğünü yaptığı, 1933-1934 yıllarında toplam 12 sayı yayımlanan *İnkılâp* ve *Milli İnkılâp* adlı dergilerde İnkılâpçı/Kemalist çizgide yazılar yazmıştır⁵³. *İnkılâp*'ın Nisan 1933 tarihli ilk sayısında, genel yayın politikasının, “Gazi inkılâbını” tanıtmak ve devamını sağlamak yönünde

⁵³ Çay 2013, s. 17.

olacağını vurgulamış ve Gazi inkılâbına olan bağlılığını şu şekilde dile getirmiştir:

*“Bu memleketi düşmandan kurtaran deha, bu milleti zillet içinde yaşatan köhne bağları da koparıp atmıştır. Onun kıymetini bilmek ve genç neslin bu yeni ve nurlu yolda emniyet ve itimat içinde, sarsılmaz bir iman ile yürüdüğünü görmek İnkılâpçıların en esaslı endişe ve gayelerini teşkil eder”*⁵⁴. Atilhan’ın Almanya gezisinin dönüşünde çıkardığı *Milli İnkılâp*’ın ilk nüshasının kapak resmi de Mustafa Kemal Paşa’ya ayrılmış ve Kemalizm’e olan bağlılık vurgulanmıştır⁵⁵. Atilhan, *Milli İnkılâp*’ın 15 Mayıs 1934 tarihli sayısında yayımladığı “Gazi” başlıklı yazıda ise, Mustafa Kemal Paşa’yı neredeyse peygamber seviyesine çıkarmıştır:

“Bir insanı diriltecek mucize gösterenlere din, ‘Peygamber’ ismini verir. O halde yorgun, bitap, harp kaybetmiş, parçalanmış ve büyük devletlerin zoru altında ölüme sürüklenmiş olan bir milleti öldükten sonra diriltten mucizenin sahibine ne demeliyiz?”. Atilhan, aynı yazıda, Salih (Bozok) ve Ali Şevket (Öndersev) ile birlikte kendisini Gazi’ye bağlı “üç havariden” biri olarak göstermiştir⁵⁶. *Milli İnkılâp*’ın 15 Haziran 1934 tarihli sayısındaki “Düşman Saflarında” başlıklı yazısında ise kendisini; *“Ta ilk adımdan itibaren ve hatta daha birinci işaretini bile beklemeden Mustafa Kemal’in gazasına bir inkılapçı gibi iştirak etmiş ve Mustafa Kemal’in nam ve hesabına birkaç bin Türk kahramanına kumanda etmiş bir Kemalist”*⁵⁷ olarak tanımlamıştır.

Nablus Muharebesi’ndeki ağır yenilgi, Osmanlı Sekizinci ve Yedinci Ordularından kalanlar ile Dördüncü Ordu birliklerinin önce Şam’a, sonra bu şehrin 1 Ekim 1918’de düşmesi üzerine, ağır kayıplar vererek Halep’e çekilmelerini gerektirecek bir süreci başlatmış ve Osmanlı ordusunun, İngiliz kaynaklarında sıklıkla yer verildiği rakam olan 75 bin esir vermesi ile sonuçlanmıştır. Hiç şüphesiz bu, Sarıkamış felaketini de aşarak, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordularının maruz kaldığı en büyük yenilgidir. İngiliz ordusunun izlediği stratejik taktik, süvari-piyade-hava unsurları açısından kuvvet oranındaki ezici üstünlük ve bunun karşısında da Yıldırım Orduları Grup Karargâhının İngiliz saldırısının başlayacağı yeri kestirememesi, Osmanlı muharip unsurlarının sayısal azlığı, askerlerin üzerindeki moral çöküntüsü ve bıkkınlık nedeniyle kolayca teslim olmaları ve muharebe bölgesindeki yerli Arap halkın Osmanlı bayrağının gölgesinde yaşamak istememelerine bağlı

⁵⁴ Bozkurt 2011, s. 246.

⁵⁵ Bozkurt 2011, s. 246.

⁵⁶ Bozkurt 2011, s. 246-247; Çay 2013, s. 304-305.

⁵⁷ Bozkurt 2011, s. 247.

olarak takındıkları düşmanca tavır, bu yenilgiyi kaçılmaz hale getiren nedenlerden bazılarıdır.

Nablus Muharebesi'ndeki bozgunun Mustafa Kemal Paşa için, Suphi Nuri Bey'in Suriye geri çekilişinde ordunun namus ve şerefine kurtardığına⁵⁸ ilişkin ifadelerindeki gibi, bir askeri başarı hikâyesi çıkarmak veya yaşanan felaketin yegâne sorumlusu olarak Mustafa Kemal Paşa'yı göstermek bilimsel bir yaklaşım değildir. Bununla birlikte, Çanakkale kara muharebelerinin ilk ve en kritik anında askerlerine “Size Ölmeyi Emrediyorum” diyerek buldukları mevzii ölümü pahasına savunma kararlılığı gösteren Mustafa Kemal Paşa, Nablus Muharebesi'nde Sekizinci Ordu'nun dağılması nedeniyle sağ kanadının düşman taarruzuna açık hale geldiğini gördüğü anda, ordusunu kurtarmak için çekilmeyi gerektiren stratejik bir karar almak zorunda kalmıştır. Sevk ve idaresindeki Yedinci Ordu'yu İngilizlerle savaşarak Şeria Nehri'nin doğusuna çekme çabası içindeyken, özellikle İngiliz hava saldırıları sonucunda büyük bir malzeme ve insan kaybına uğramıştır. Bu da geri çekilme kararını biraz daha geç alması durumunda, ordusunun Sekizinci Ordu birlikleri gibi neredeyse tamamen esir edilmesi gibi bir akıbet ile yüzleşeceğini göstermektedir. İngiliz resmi harp tarihi yazarı Cyril Falls'un ifadesiyle Mustafa Kemal Paşa, ordusunu geriden sevk ve idare eden bir komutan olmamıştır. Bu cesur komutan, firari askerleri yeniden örgütleyerek-donatarak onlardan yeni birlikler oluşturmuş ve 26 Ekim 1918'de Halep'in 15 km. kadar kuzeybatısındaki Haritan'da, bizzat makineli tüfek başına geçerek ve ateş ederek⁵⁹ İngiliz saldırısını durdurmaya çalışmıştır.

⁵⁸ Suphi Nuri, “Harb-i Umûmîde Gördüklerim: Mağlup Olur İken”, *İleri*, 4 Teşrinisani 1340 (4 Kasım 1924), s. 3

⁵⁹ Falls ve Becke 1930, s. 616; Falls 1964, s. 149.

KAYNAKLAR

1. Arşiv Belgeleri

Genelkurmay ATASE Daire Başkanlığı Arşivi

2. Gazeteler

Akşam

Âti (İleri)

Hadisat

İkdam

Minber

Müstakil Gazete

Sabah

Son Telgraf

Tasvir-i Efkâr

Vakit

Zaman

3. Gazete Yazıları ve Tefrikalar

Cevat Rifat, “Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri”, *Tasvir-i Efkâr*, 23 Teşrinisani 1334 (23 Kasım 1918), Tefrika 1.

Cevat Rifat, “Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri”, *Tasvir-i Efkâr*, 27 Teşrinisani 1334 (27 Kasım 1918), Tefrika 2.

Cevat Rifat, “Suriye Hezimet-i Faciası ve Sebepleri”, *Tasvir-i Efkâr*, 5 Kânunuevvel 1334 (5 Aralık 1918), Tefrika 9.

Cevat Rifat, “Şam’ın Sükûtu”, *Âti*, 26 Kânunuevvel 1334 (26 Aralık 1918).

Cevat Rifat Atılhan, “Görünmeyen İnkılâp”, *Büyük Doğu*, Sayılar: 22, 25, 34, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 43.

Suphi Nuri, “Suriye Felaketleri”, *Âti*, 29 Teşrinisani 1334 (29 Kasım 1918).

Suphi Nuri, “Harb-i Umûmîde Gördüklerim: Mağlup Olur İken”, *İleri*, 23 Teşrinievvel 1340-4 Teşrinisani 1340 (23 Ekim-4 Kasım 1924).

“Filistin Sahne-i Hezimet-i”, *Tasvir-i Efkâr*, 4 Kânunuevvel 1334 (4 Aralık 1918).

“Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”, *Minber*, 17 Teşrinisani 1918 (17 Kasım 1918).

“Mustafa Kemal Paşa’nın Beyanatu”, *Zaman*, 17 Teşrinisani 1918 (17 Kasım 1918).

“Mustafa Kemal Paşa ile Mülakat”, *Vakit*, 18 Teşrinisani 1918 (18 Kasım 1918).

4. Dergiler

Birinci Dünya

Birinci Dünya Harbi’nde Filistin Cephesi ve Mustafa Kemal Paşa, “Askeri Tarih Belgeleri Dergisi”, Yıl: 65, Sayı: 138, (Temmuz 2016).

5. Kitap, Makale ve Tezler

- Atatürk ile* 1982 *Atatürk ile ilgili Arşiv Belgeleri (1911-1921 Tarihleri Arasına Ait 106 Belge)*, T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Atatürk'ün* 2003 *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Cilt: 2 (1915-1919), Kaynak Yayınları, İstanbul.
- Atilhan 2013 Cevat Rifat Atilhan, *Filistin-Suriye Cephesinde Kahramanlar ve Hainler*, Derin Tarih Kültür Yayınları, İstanbul.
- Bardakçı 1998 Murat Bardakçı, *Şahbaba: Osmanoğulları'nın Son Hükümdarı VI. Mehmed Vahideddin'in Hayatı, Hatıraları ve Özel Mektupları*, Pan Yayıncılık, İstanbul.
- Bayur 1968 Yusuf Hikmet Bayur, "1918 Bırakışması Sırasındaki Tinsel Durum ve Mustafa Kemal'in İki Demeci", *Bellekten*, Cilt: XXXII, Sayı: 128, (Ekim), s. 479-497.
- Belen 1967 Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1918 Yılı Hareketleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Bowman-Manifold 1923 Major-General Sir M. G. E. Bowman-Manifold, *An Outline of the Egyptian and Palestine Campaigns, 1914 to 1918*, The Institution of Royal Engineers, Chatham.
- Bozkurt 2011 Celil Bozkurt, *Eserleri ve Fikirleri ile Cevat Rifat Atilhan*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Bruce 2002 Anthony Bruce, *The Last Crusade: The Palestine Campaign in the First World War*, John Murray Publishers, London.
- Çay 2013 Mustafa Murat Çay, *Cevat Rifat Atilhan -Askerî, Siyasî ve Fikrî Yönleriyle-*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), T.C. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Cevat Rifat 2015 *Mersinli Cemal Paşa'nın Yaveri Yüzbaşı Cevat Rifat Bey'in Birinci Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemi Anıları*, Hazırlayan: Celil Bozkurt, Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Ergin 1991 Feridun Ergin, "Mütareke Kabineleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt: VII, Sayı: 21, (Temmuz), s. 391-406.
- Falls ve Becke 1930 Captain Cyril Falls-Major A. F. Becke, *Military Operations, Egypt & Palestine (History of the Great War Based on Official Documents)*, Part II: *From June 1917 to the End of the War*, His Majesty's Stationery Office, London.
- Falls 1964 Cyril Falls, *Armageddon, 1918 (The Final Palestinian Campaign of World War I)*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.

Nuri KARAKAŞ

- Görgülü 2014 İsmet Görgülü, *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922): Balkan-Birinci Dünya ve İstiklal Harbi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Grainger 2013 John D. Grainger, *The Battle For Syria, 1918-1920*, The Boydell Press, Woodbridge, UK.
- Kemal 2013 Cemal Kemal, “Nablus Meydan Muharebesi’nde Mustafa Kemal”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 51 (Bahar), s. 617-651.
- Keogh 1954 Colonel E. G. Keogh, *Suez to Aleppo*, Wilke & Co. Ltd., Melbourne.
- Mirliva Sedat 2009 Mirliva Sedat, *Yıldırım Ordularının Bozgunu: Filistin’e Veda*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Sanders 2006 Liman von Sanders, *Türkiye’de Beş Sene*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- Turan 1982 Şerafettin Turan, “Mondros Mütarekesi Ertesinde M. Kemal’in Orduya, Siyasete ve İngilizlerin Tutumuna İlişkin Düşünceleri”, *Belleten*, Cilt: XLVI, Sayı: 182, (Nisan), s. 337-347.
- Türk Harbi* 1986 *Birinci Dünya Harbi’nde Türk Harbi: Sina-Filistin Cephesi (IVncü Cilt 2nci Kısım)*, Yayına Hazırlayanlar: Kâmil Önalp-Hilmi Üstünsoy-Kâmuran Dengiz, Gnkur. Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Ward 1927 Major C. H. Dudley Ward, *History of the 53rd (Welsh) Division, 1914-1918*, Western Mail Limited, Cardiff. (The Naval & Military Press, 2004).
- Wavell 1938 Colonel A. P. Wavell, *The Palestine Campaigns*, Constable and Co Limited, Third Edition (Sixth Impression), London.
- Woodward 2007 David R. Woodward, *Forgotten Soldiers of the First World War*, Tempus Publishing Limited, Stroud, Gloucestershire, United Kingdom.

SUMMARY

The battle referred to as the Battle of Nablus in the literature of the Turkish military history, which took place during the World War I (from the 19th to 22nd September, 1918) is the last greatest battle that happened between the Ottoman armies under the command of the Yıldırım Army Group led by General Liman von Sanders and the corps and other military troops under the command of the Egyptian Expeditionary Force led by General Edmund Allenby. Due to the serious defeat of the Ottoman army against the British army, the hegemony of the Ottoman Empire in Palestine ended with this battle. The military troops of the Ottoman State couldn’t establish a new line of defense against the British, which caused them to withdraw until the north of Aleppo

and to lose Syria. All these developments with the Bulgaria's withdrawal from the World War I in September 29, 1918, caused the Ottoman State had to sign the Armistice of Mudros with the Allies.

Mustafa Kemal Pasha participated in this significant Battle of Nablus, which caused the Ottoman State to lose its hegemony in Palestine and Syria, as the Commander of the Seventh Army and he suffered defeat in the battle. For years, anti-Atatürk groups in Turkey have argued, both orally and in writing, that Atatürk was mainly responsible for the defeat of Nablus. They try to open up a new area of criticism against Atatürk besides the others, claiming that he was not a successful or heroic commander, indeed. In this respect, they sometimes imply and sometimes clearly state that Mustafa Kemal Pasha was in betrayal during the Battle of Nablus. These arguments are primarily based on Cevat Rifat Atilhan's article titled "Görünmeyen İnkilâp" which was published in *Büyük Doğu* Magazine in 1950. According to these claims, Mustafa Kemal Pasha deliberately remained weak against the progressing British attack during the Battle of Nablus and withdrew to the area of Bisan. Due to the lack of authority caused by this withdrawal, British troops easily progressed toward the Eight Army of the Ottoman State, destroyed that and thus, the whole Ottoman line of defense was broken.

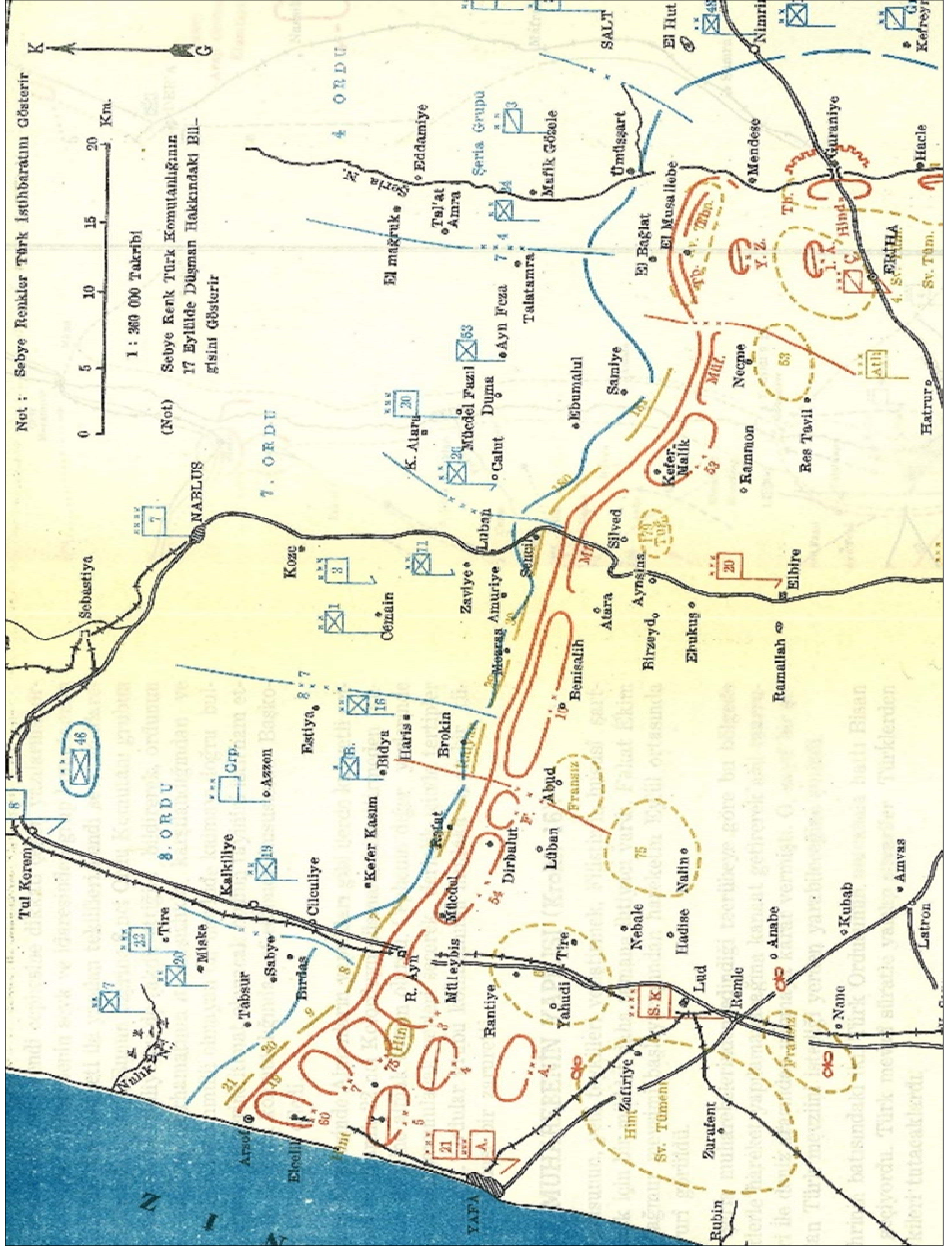
On the other hand; the accusations and claims made by Atilhan against Mustafa Kemal Pasha about his action during the Battle of Nablus do not conform to the facts, indeed. Considering the information available in the military literature and the maps we have presented in this research, which clearly show the routes of progress for the British army, it can be observed, as opposed to Atilhan's claim that, the Turkish line of defense did not break from the line of the Seventh Army led by Mustafa Kemal Pasha, but from the line of the Eighth Army. Once the line of the Eight Army was broken, the British forces progressed fast, which caused the invasion of the withdrawal areas of the Eighth and Seventh Armies on the west of the Jordan River, leading to almost complete destruction of the Eighth Army and nearly complete destruction of the Seventh Army. This situation about the Battle of Nablus and the true reason for the collapse of the Turkish frontier were actually presented by Atilhan in another article he wrote in 1918, which were totally different from those he claimed in his article dated 1950. In his article dated 1918, Atilhan stated that the frontier was not broken from Mustafa Kemal Pasha's line, indeed. However; he claimed just the opposite in 1950, which clearly shows the hatred he felt for Mustafa Kemal Pasha in the conditions of the year 1950. There is nothing strange about this attitude of him. He has sharp instabilities in his political life, indeed. Atilhan served as the lead writer and publishing manager of the magazines *İnkilâp* and *Milli İnkilâp* published from 1933 to 1934, where he wrote under the influence of the Revolutionary/Kemalist approach. In the first issue of *İnkilâp*, which was published in April 1933, he emphasized that the general publishing policy of the Magazine would be to introduce and promote the "Revolution of the Gazi (Mustafa Kemal Pasha)" and expressed his loyalty to the Revolutions of the Gazi. In his article titled "Gazi", which was published in *Milli İnkilâp* Magazine on 15th of May 1934, he praised Mustafa Kemal Pasha almost as much as a prophet, presenting himself, together

with Salih (Bozok) and Ali Sevket (Öndersev) as being one of the “three apostles” of the Gazi (Mustafa Kemal Pasha).

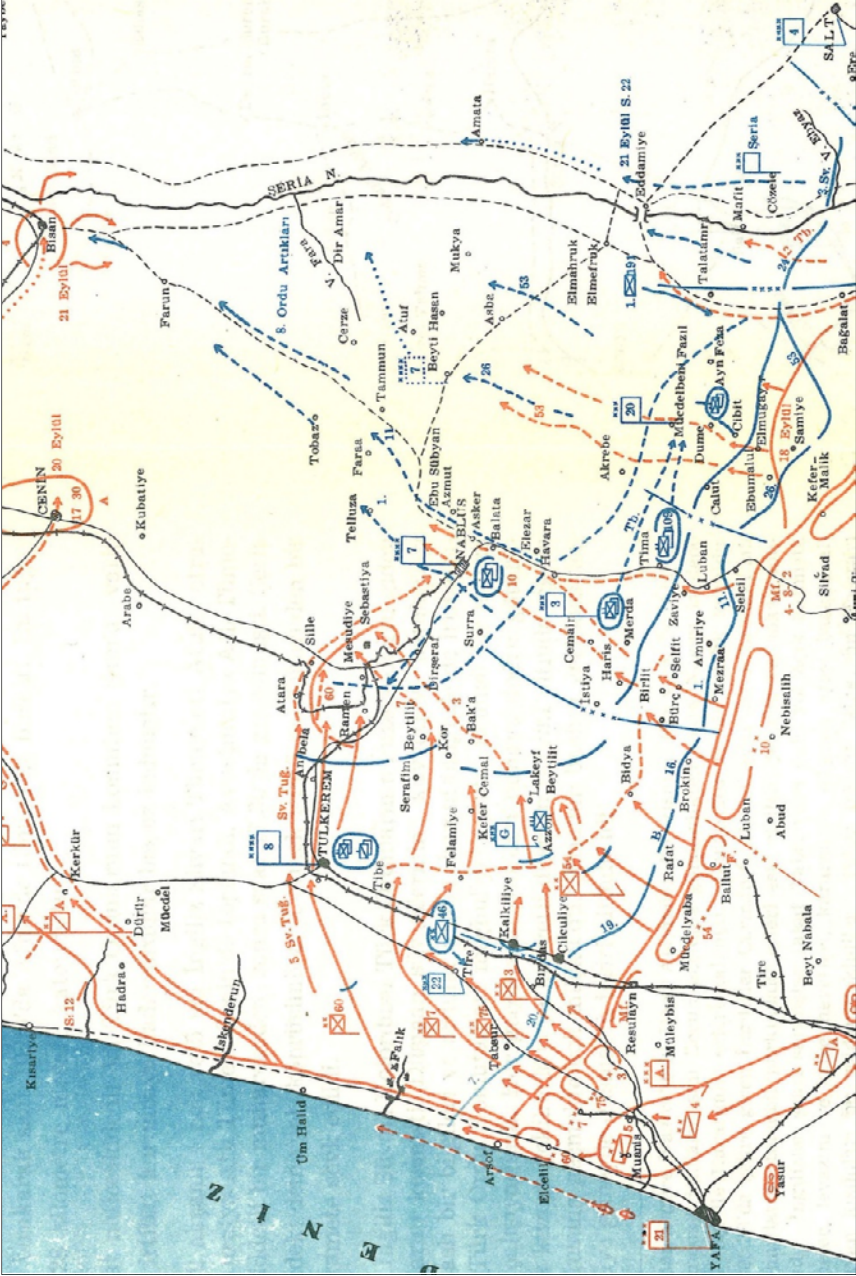
With the great defeat in the Battle of Nablus, those remaining from the Eighth and Seventh Army troops of the Ottoman State went to Damascus first. Upon the loss of this city on October 1, 1918, they had to withdraw to Aleppo with serious loss and as frequently stated in British sources that the British had captured 75,000 prisoners. Undoubtedly this is the greatest defeat of the Ottoman Army in World War I, as it is worse than the disaster of Sarıkamış. Some of the causes of this inevitable defeat were; the strategic policies adopted by the British army, their superiority in terms of the cavalry-infantry-air forces, the inability of Yildirim Army Command to predict the place of the British attack, the scarcity of the Ottoman combat elements, the moral distress and weariness of the Ottoman soldiers and the hostile behaviours of the local Arab people who easily surrendered as they didn't want to live under the ruling of the Ottoman State.

It wouldn't be a scientific approach to try to get a military achievement story for Mustafa Kemal Pasha from this great defeat. Indeed; Mustafa Kemal Pasha, who was determinate enough to order his soldiers “to die” in the first and the most critical moments of the ground battle of the Dardanelles, had to give a strategic decision in the Battle of Nablus in order to save its army, as he had seen that the right line had become defenseless against the enemy attack due to the destruction of the Eighth Army. As he tried to get the Seventh Army under his command to the east of the Jordan River by fighting against the British troops, he suffered from a great loss of people and materials particularly due to the British air attack. This shows that; if he had been a little late in taking the decision of withdrawal, almost all his army would have been taken as hostage, just like the Eight Army troops. According to Cyril Falls, the writer of the official British military history book, Mustafa Kemal Pasha did not lead his army from behind. He fought a machine gun in the affair at Haritan (north-east of Aleppo) and that the fire was controlled and directed by Kemal in person.

HARİTALAR

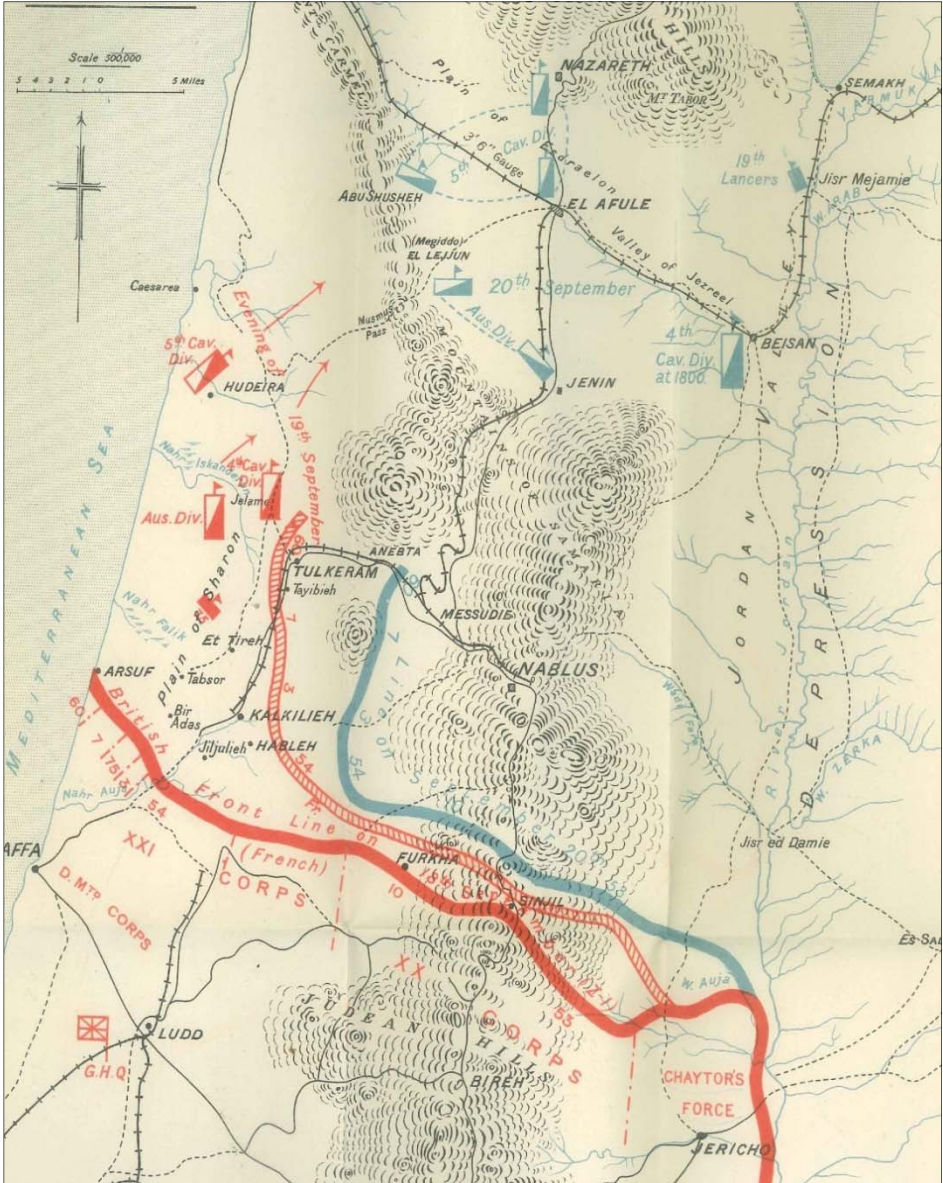

Harita 1 (Kaynak: Belen 1967, Kroki 15)

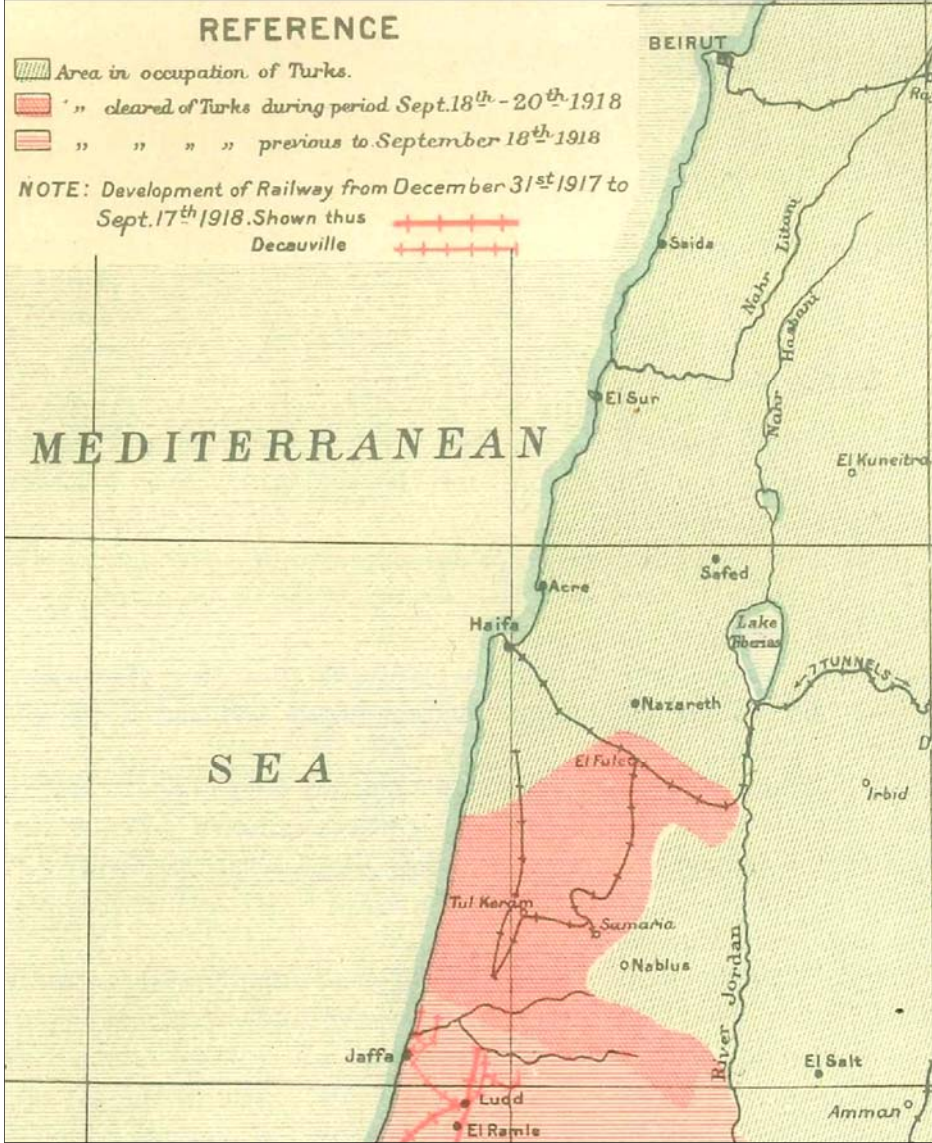

Harita 2 (Kaynak: Belen 1967, Kroki 16)

Nablus Muharebesi'nde Mustafa Kemal Paşa: İthamlar ve Gerçekler

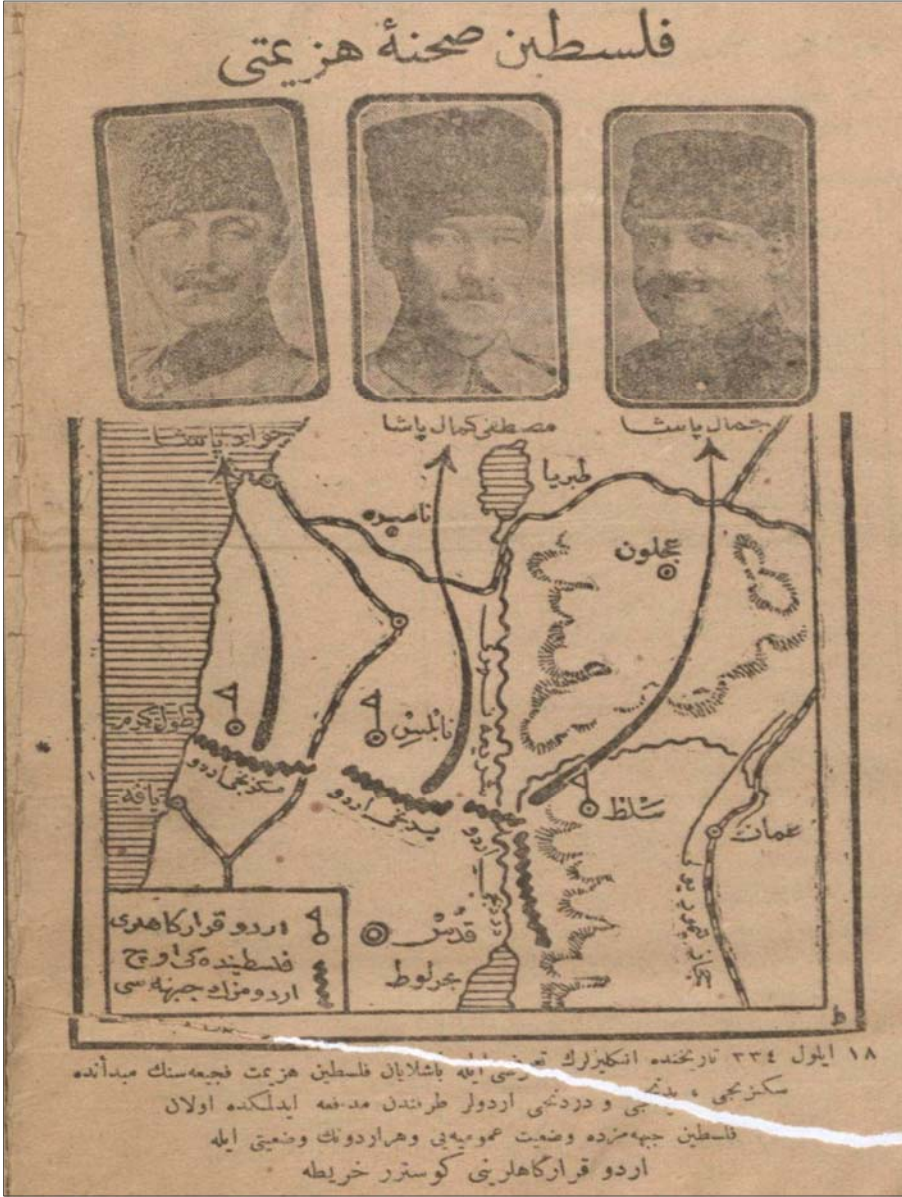

Harita 3 (Kaynak: Bowman-Manifold 1923, Plate XII)

Harita 4 (Kaynak: A Brief Record 1919, Plate 44)

18-20 Eylül 1918'de İngilizler tarafından ele geçirilen yerler (koyu kırmızı)

Harita 5 (Kaynak: *Tasvir-i Efkâr*, 4 Aralık 1918)